

NYUGAT KÖNYVTÁR
SZERKESZTIK:
FENYŐ MIKSA és HATVANY LAJOS

SZOMORY DEZSŐ
LŐRINC EMLÉKE

NOVELLÁK

NYUGAT IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-73-2 (online)
MEK-13781

TARTALOM

Blidáh.

Charentonban.

A gyáva oroszlán.

Lőrinc Monakóban.

Római temetés.

A kis madárcák.

A pénzverődében.

A menyegző.

Levél Bretagne-ból.

Játékosok karácsonya.

Változatok a feledésről.

Blidáh.

Szegény Lőrinc, az én kitűnő barátom, mélyen belemerült a szivarja parázsába s az ő sajátos hangján, mely mintha valahonnan nagyon messziről jönne, ezeket mondotta nekem:

- Menj Blidáhba. Ott még vannak boldog emberek s ott még te is boldog lehetsz.

S hogy kérdőleg néztem reá, még hozzátette:

- Blidáh, egy afrikai helység. Néhány kilométernyire van Algirtól és ragyogva áll a nap sugarának violaszínében. És aztán... és aztán... de hát menj Blidáhba. Ott még te is boldog lehetsz.

Félénken kérdeztem:

- Te miért nem mégy, jó Szegény Lőrinc? Mert hiszen te sem vagy boldog, öreg fiu...

- Én, én, - fakadt ki a vállát vonogatva, - én már voltam, és én már visszajöttem, a minthogy én már visszajöttem mindenről és mindenhonnan. Aztán nekem, szerencsétlennek, Európa a véremben van és én el fogok rothadni a Place de la Concorde-on, mint egy szegény, paraszti napraforgó, a melyet champagneivel öntöztek. Én, míg ott voltam, míg ott éltem, a hová téged olyan szívesen elküldenék, nem fogtam fel, nem értettem meg, micsoda szédítő boldogságot nyújt az a kicsi helység. Ámde te, igyekezd megérteni. Eredj Blidáhba! Eredj Blidáhba!

És újra belemerült a szivarja parázsába, s az ő sajátos hangján, mely mintha valahonnan nagyon messziről jönne, Szegény Lőrinc felkiáltott:

- Ah! micsoda szédítő boldogság, micsoda forró, szinte érzéki gyönyörűség! Élni ott, mintegy a világon kívül, a napnak ragyogó hevében, mámoros szemekkel s részegen a világosságtól s érezni a levegőnek meleg rengésében az orrcimpáink kéjes remegését! Érezni szóval önmagunkat, nézni a saját életünk folyását, a mint semmi bánat, egyetlen könny sem jelzi, hogy lassan-lassan elmúlik velünk. Nagy csend, mindig roppant csend, a melyben a forró délutáni órákon által a pálmák és a banánok lilaszín árnyékában, elkábulva áll egész Blidáh... Az utcákon, a nagyon szűk, a nagyon keskeny utcákon nem jár senki. És minden meg van halva kéjesen. És itt nem tudjuk, mi történik odakünn a földön és a vizeken. Egy hang, egy szó a világok nagy zajából nem verődik el hozzánk. Az emberiség, hol szalad előre, hol botlik meg s hol üt sebet magán, nem tudjuk. Rengeteg öldökléseiből egy cseppnyi vér sem piszkítja be a házunk falát. Ezek a házak egyébként vak ablakkal néznek a világba. Nincsen homlokzatuk. S mi bennök, csak befelé élünk, csak magunknak élünk, a saját lelkünknek. Néha, az ajtó hasadékan át, látjuk, mint hajlik meg sötétzöld legyezője egy-egy pálmalevélnék, mint udvarol, mint tetszeleg magának, kékes-szín árnyékával; néha halljuk, a mint lomhán a porondra esik egy-egy túlérett banán. És messziről, egy kerek, kicsiny térről a víz enyhe paskolását is halljuk az onyx-medencében. De cél nem bánt, vágyunk nincs és nincsen szenvedésünk. Nem is gondolkodunk, a világosság elkábit, mintegy ködöt vet az agyunkra, ez oly jó, ez oly édes! Örök álmatagságban, csendesen és kéjesen lesiklunk az életünk lejtőjén s szívéből kitépjük még annak az arab leánynak az emlékét is, aki egy forró és egészen kék este, fátyolruhájával a falat surolva, besimult hozzánk a márványküszöbön... Meghalunk az ég imádatában, rajongón, hogy mintegy az életen kívül éltünk, csak vártunk, elmerengtünk, lebzsegtünk és álmodtunk, néztük szóval órákon keresztül egyetlen ráncát egy színes selyemkendőnek és főleg tartózkodtunk minden akciótól... A cselekvést mindig halasztottuk, tologattuk egy napról a másikra, e hétről a jövő hétre s végre abba hagytuk, lemondtunk róla egészen, mint valamilyen kínos problémáról, a melynek nincsen megoldása. Semmiféle igazságot nem kerestünk, semmiről sem volt véleményünk, azaz, hogy mindent szeliden lenéztünk és bölcsen megvetettünk. És főleg szántuk az embereket, Párist és a civilizációt, ellenben néztük kora

reggel, a napkeltétől topáz-sárga vizen mint nyitja fel kéjesen epedő kelyhét a rózsaszínű lóbusz-virág. És néztük este sokáig és ostobán, de a szívünk édes szorongásával a fehér csillagokat a mint pislogtak, pislogtak, el-elrohantak hirtelen a végtelen sivatagok fölött. És a hold! a hold! fönn, roppant magasan és fehérén, mint egy nagy selyemhernyó-gubó és Blidáh utcái tőle, micsoda tündérszépek lettek! A keskeny porondot mintha beöntötték volna fehér atlasz szalagokkal, míg táncolt rajtok nagy s vidám foltokban a napot sóvárgó pálmalevélnak levetődő rajza. És fehér asszonyok jöttek a fehér szalagokon végig, lefátyolozva, lefátyolozva...

Elhallgatott, lehunyta a szemét s éreztem akkor, hogy a remegő pillák alatt kíséri, áhitatos rajongással a fehér asszonyokat a fehér szalagokon, lefátyolozva. Ráncos homloka kitisztult, sima lett és fényes, mint a megvilágított márvány. A szája megnyilott lassan és az ajkak élvezték, mintegy felitták azt az elbódítóan illatos levegőt, a melyben e távoli asszonyok csendesen megfürödtek. Így ült elveszve, részegen sokáig, amíg sebesen égő szivarjának füstje előntötte a fejét. De aztán újra megnyiták a szemek s a sovány vállak megrándultak. És az egész jobb karjának egy gyönyörű gesztusával újra a szájához vezetve a szivart, az ő sajátságos hangján, mely mintha valahonnan nagyon messziről jönne, felkiáltott:

- Szeretni ez asszonyokat a szívnek forró tisztaságával! Megfordulni utánuk, elmerengni rajtok egy öreg kutnak támaszkodva s azzal az exaltált rajongással, a mely tul van a testi vágyak minden cudarságán! Ez a legnagyobb szerelmi öröm. Szeretni őket örökre áthidalhatlan távolságokon keresztül, szeretni őket, mert a bírásuk örökre lehetetlen és mert el fognak tűnni, el fognak mulni, a nélkül, hogy tudtak volna rólunk, a nélkül, hogy hallották volna csak egyetlenegy sóhaját is nyugtalan szívünknek... Szeretni, a hogyan máshol nem lehet, a megismerkedés, az egymással való beszélgetés veszélye nélkül és nyugodt lélekkel az iránt, hogy meg fognak maradni örökkön a boldogságunk szédítő délibábjainak... Ah! ezek az asszonyok, a mint mennek, mennek, fehér selyemtopánban, fehér atlaszon, a hold fénye alatt!...

És ismét lehunyta a szemét, de rögtön szólott:

- A minthogy megy, megy minden, elmulik minden, de nem bánt és nem gyötör, mert mindahhoz, a mire hervadás vár, sohasem ragaszkodtunk. Sohasem hittünk abban, hogy e földön valaminek nagyobbszerű értéke lehet s ha egyszer-másszor mégis elverődött hozzánk, de nagyon tompán, elmosódva, egy lázasan küzdő emberiség csatakiáltása, ködös gondolatvilágunkat akaratlan a tenger látása lepte meg, a mint dühöng, háborog, de irtóztató szilajságát, ott valahol a láthatáron tul mégis csak partok zárják körül. Akkor tudtuk, hogy az emberi akarat megbotlik a határon és nem lehet átjönni rajta, csak az álmodozás szárnyain. És akkor az egész életünket átálmodtuk, csupa szinességben, csupa költészetben voltunk, és ápoltunk kápráztató kimérákat a hallgatással és a tétlenséggel. Ah! ha magam is ott maradtam volna, ha tudtam volna, ha értettem volna... Ámde eljöttem a boldogság mellett és nem vettem észre. Visszamenni utána? Megnézni, vajjon az a drága gyöngyszem, a melyet nem szedtünk fel, ott hever-e még az ut közepén?

Megragadta a kezemet és bus szemével a szemembe nézett.

- Blidáhn csak egyszer jár az ember. Ha akkor nem fogódzol bele nagyszerű holdjának ezüst-kék sugarába, ha nem bódulsz el a banánja virágán, mely maga is csak egyszer virul, hosszú esztendőkön - vége, mehatsz tovább, el arra, a merre milliók tapossák véresre az utat. Egyetlen egyszer és soha többé...

De akkor a szivarja kialudt volt és Lőrinc idegesen, egy szál gyufa után kutatott.

Charentonban.

Ezen a fényes nyári napon Charentonba mentem, az Őrültek Házába. Lőrinc természetesen elkísért; a kirándulás eszméje különben is tőle eredt volt.

- Mindennap csak nem mehet az ember az Akadémiába, - mondotta csendesen, a szivarja mögül.

Akkor megindultunk a Szajna mentén. Égett a napfény rajtunk és lázasan szőke világában, kihevülve, izzadó homlokkal és csillogó szemekkel csakugyan az orginális lelkű férfiak szépségében tűnhettünk fel. De senki sem jött szemben velünk; egy füstölögni látszó omnibusz mindössze s egy fáradt fiakker, egy nagyon kicsi, nagyon bágyadt és nagyon szomorú lóval. És néha nagy por keletkezett és felénk kerekedett és beöntött a maga szürkességével.

- Az élet szép, - mondotta Lőrinc.

Alant a Szajna folyt, egészen szőkén a napban, valami hosszú, fodrozódó, hullámozó sárga szalag módjára. És nagyon ritkán, egy-egy hajó szelte át a vizet, bösz fütytyel, mely mintha nagyzott volna. És a Trocadero keleti tornyai büszkén állottak a napnak lázas fényén. Szemben pedig a vas Torony meredt az égnek és semmi értelme sem volt.

De már közeledtünk Charenton felé és ekkor Szegény Lőrinc megszólalt:

- E szép hely odalenn, a földi boldogságok paradicsoma. Nagy gondtalanság uralkodik ott. És azok az emberek, a kik ott vannak, nagyon sokat élhettek és valóban élhettek, ha megőrültek. Képzeld el, micsoda brutális szenzációt kell hogy adjon az élet és természet az emberi agyvelőnek és szívnek, ha meghibban a nyomán... Mert Charentonban alig van ember, a kinek tébolya családi baj volna. Ez ott privát szerzemény, vagyis eredeti dolog. De az élet sem lehet tréfaság, ha erre képes az emberrel.

Még száz lépést tettünk és Lőrinc újra megszólalt:

- Voltaképen mindamaz események, megrázkódtatások, a melyekkel az életben találkozásunk van, csak látszólag állanak közel érzéseinkhez és idegeinkhez. A nagy fájdalmak, nagy örömek, míg úgy tetszik, hogy egész valónkat felkavarják, voltaképen nyomtalan mulanak el fölöttünk és ime eljöttünk a veszteségeink sirja mellett, végig jöttünk a saját életünk temetőjén teljesen érzéstelen és ostobán. Mindabból, a mi történt velünk, hidd el, semmit sem tudunk s mindabból, a mi érzésünk volt, nem volt igaz semmi. A bizonyítás az, hogy az életünk minden eseményével szemben megmaradtunk változatlan mivoltunkban és nyolcvan esztendőskorunkban is csak azok vagyunk, a kik voltunk a születésünk percében. A mi kedélyünk hőmérőjén, gondolkodásmódunkban, egész világfelfogásunkban semmi sem történt, - mondhatnám, mindent már magunkkal hoztunk a világra, elfojthatatlan hajlandóságainkban, egy egész raj intuíciónkban, melyek affirmálódásra, szinte győzelemre vártak a lelkünk egy redője alatt. Szóval, a leglázasabb életen által sem változhattunk meg és nem nyujthattunk egyebet önmagunknál, nem lettünk csak azokká, a mikké születtünk. Mindaz, a mi ez ellen szólana, csak látszat és illúzió. Különben is ki arrogálná magának a velem való vitatkozás jogát? Én a legtitkosabb és legnagyobb igazságok fenekére látok.

Szegény Lőrinc az ő kialudt szivarját egy pillanatra, mintha a nap sugarán akarta volna meggyújtani. De aztán mégis csak egy gyufa lángja segített rajta. S a mikor a mozdulatlan levegőben, kék pókháló módjára karikákat font a Darcia-Grand-Cabinet szivar, az én kiváló barátom így folytatta:

- Ámde igaz, a kik megtévelyodtak, valóban megváltoztak és egyebet, szebbet és érdekesebbet, ha merném mondani, nemesebbet nyújtanak önmaguknál. Ezek (feltéve természetesen, hogy az örültségük nem hereditásból eredt) letértek arról a közönséges utról, a melynek utasai kellett volna, hogy legyenek, letértek a banális élet országutjáról, ujak lettek, más emberek lettek és nagyszerűen szabadulni tudtak a lelkek minden józan hajlama alól. Ezek az emberek kétszer éltek. És ki tudja vajjon nem nekik van-e igazuk. Mindenképen az ő tévelyük szebb, a mi józan, bon sens életünkénél. Tele van nyugtalansággal és rejtélyességgel. Végre is mi, minél többet megyünk előre az életben, úgy érezzük, hogy a világ mind kevesbedik, mind megszűkül és egy nap, egész érzelmi skálánk eljátszván a maga melódiáját: az egész föld belefér a tenyerünkbe, a hogy Dumas Sándor mondaná... Ellenben az örültek! Oh! az irigylésre méltó férfiak!

De ekkor már bejöttünk a kapun, a charentoni ház kertjébe.

A kert nagyszerű világosságban állott. És a sötét zöld gesztenyék oly szépek voltak, már-már téglaveressé perzselődött leveleikkel. A kert mélyén egy szökőkút medencéjében, frissen s üdén zengett a víz. És a charentoni ház lakóinak épen rekreációja volt a kertben.

Lőrinc barátságosan, sietve, szeretetteljesen közeledett feléjük és a kalapját megemelve, egy nagy, széles gesztussal mindannyiukat üdvözölte, kiáltván: „Jó napot, uraim!” Egyikkel, másikkal kezét is szoritott. Ugy volt, mintha régi barátok volnának.

Ez emberek is, félreismerhetetlen rokonszenvvel fogadták Lőrinc barátomat, mig engem és F. orvost, a ki kísérlőnk volt a kertben, teljesen ignorálni látszottak. Az egyik, egy magas, szikár alak, rögtön karon fogta Lőrincet és bizalmasan beszélgetett vele. De a többiek is köréje sereglettek, mindössze egy szomorú fiú maradt el és elténfergett a kút körül, a csapkodó vízbe meredve. Néha, hirtelen, megsebzett madár sikolyában énekelni kezdett:

Mért vágyódom az erdők mélyére,
Sirni! Sirni! Sirni!

A víz paskolt és regett és a szomorú fiú csendesen, egy nagy sóhajrással megnedvesítette szomorú homlokát. És a magas szikár alak még mindig tárgyalt Lőrincel, a ki folytonos „Parbleu! Parbleu!” hangoztatásokkal igazat adott neki.

Odasompolyogtam hozzájuk s hallgattam őket.

- A feleségemnek bagolyfeje volt - mondta a magas szikár alak - és éjjel látott a sötétben. Az éjszaka, az ismeretlen és titokzatos dolgok minden költészete revelálódott előtte. Nagy és rejtélyes szimbólumokkal, a melyek évezredek által ismeretlen jelentőségűek voltak, egy pillanat alatt tisztába jött. Tudta az özönvíz értelmét; belátott az állatok gondolkodásának misztériumába. És néha, nagyszerű szpazmákban, érezte a kéjt, a nagy állatok kéjét. És tudta és megértette, mit énekel a tenger a leáldozó naphoz és mit mond fa a fának, bokor a cserjének, madár a nőstényének az erdőben, alkonyatkor. És néha az egész világ megfejtve állott előtte, mint a phallus nagyszerű jelképe. Máskor pedig minden csendes volt és érzéskéüli. Semmi és senki sem szeretett. És Kain sirt a végtelenben, véresre üldözve.

Lőrinc roppant figyelt. A többiek is hallgattak. Egyik-másik ideges gesztust irt le a mozduatlan levegőben. És a szomorú fiú mindig ott volt a kút körül, a csapkodó vízbe meredve.

De a magas, szikár alak, (a ki úgy látszott, hogy a legfőbb ember volt itten és általános tisztelnek örvend) így folytatta:

- Ekkor megtudtam, hogy az érdekes nem az életben, de az életen kívül rejlik. Kezdtém kutatni, keresni, kezdtém élni mindazt, a mihez különben sohsem jutna az ember. Már-már nagyszerű szenzációim, nagyszerű revelációim voltak és mindahhoz, a mi itt van a földön,

letéve kincsben, szellemi és anyagi javakban, semmi közöm nem volt többé. Szabad lettem és megmenekedtem mintegy önmagam elől; mindazokat a hajlandóságokat, a melyek egy közönséges és szintelen élet végigélésére utaltak volna, mint az emberek legnagyobb részét, elfojtottam a lelkemben. Ha tudnád, mi mindenben volt részem! Ha tudnád, micsoda szédületes hajnalok küszöbén állottam már, elragadtatva, gyönyörűségben! De ekkor elhoztak ide... Oh! azért még nem haltam meg.

Lőrinc ragyogó szemekkel hallgatta a magas, szikár férfiut. Az orvos csitította. De a hirtelen szavára, fáradtan, leverten, kedvetlenül szétment a társaság és a bagolyfejű asszony férje is eltávolodott. Lőrinc nézett utána, szinte epedőn. A nap még égett, s elszéledve odalenn a nemes és téglaveres levelű vadgesztenyék alatt, ismeretlen legendák bánatos szépségeként tűntek fel a szerencsétlenek. És a kut mellett, a víz zengésével együtt, megsebzett madár sikolyával énekelt a szomorú fiú:

Mért vágyódom az erdők mélyére,
Sirni! Sirni! Sirni!

A gyáva oroszlán.

Lőrinc, nemes és hűséges pajtásom, Szegény Lőrinc, a kinek bájos lelke van, buzdított engem, hevesen és türelmetlenül:

- Menjünk Roubaix városába!

Sejtve az utazás célját és ismervén a Roubaix városában történő dolgokat, békés lelkemből emigy válaszoltam és gondolom, elég polgárian:

- Roubaix városa nincs messze innen, ez igaz és az utazás sem drága, nem is fáradságos. De Roubaix nem érdekel. Az úgynevezett corridá-k iránt, vad bikák és hajfonatos piccadorok küzdelme iránt nincs érzésem és nem szeretem a halálos verekedéseket. Én, tudod Lőrinc, a törvény barátja vagyok. Továbbá becsülöm az emberi életet és nem szeretem, ha az Isten teremtese kárt okoz magában. Az állatok iránt föltétlen tisztelettel viseltetem és mindenkor szánom őket, mert a Mindenható megfosztván őket a beszéd képességétől, sohasem árulhatják el, hol, mi fáj nekik és nem panaszkodhatnak az élet bus óráiban. Aztán én félek is. Női idegrendszerem, remegő szenzibilizálásom, és minden élő lény iránt érzett leküzdhetetlen rokonszenvem nem bírja el a vér látását. Én gyöngéd fiu vagyok és retrospektív merengéseim csendes perceiben mindenkor megvettem azokat a kegyetlen rómaiakat, a kik kéjes görcsökben nézték a gladiátorok halálát és élvezni tudták, a mint éhes fenevadak felfalnak szegény embereket, a miért ezek keresztények.

Ezen kis beszédemet Lőrinc ideges kézlegyintésekkel kísérte és szemében egészen világosan láttam a szájalomnak és lenézésnek legőszintébb kifejezését. Azonban volt időm befejezni és konkludálni:

- Roubaix városában most valóban megengedhetetlen dolgot mivelnek dekadens férfiak, a kiket nem tisztelek. Egy óriás vasketrecben összezárnak egy abessziniai oroszánt egy vaskos spanyol bikával. Ezt nem szeretem. Ez a harc okvetlenül az egyik fél sérülésével végződik, ha ugyan nem az életébe kerül. Lőrinc, én ismerlek téged, te ezt az ádáz összetűzést akarod megsejmlélni. De én, Lőrinc, én félek. És kérek, ne vigyél engem Roubaix városába.

Az igazság az, hogy ezen védekező szónoklatom közben keservesen éreztem, mint abszorbeálja Lőrinc minden erőmet és minden ellentálló képességemet, már csak a szeme pusztá tekintetével. Hogy végképp legyőzzön: beszélnie se kellett. Mindössze néhány szót harapdált a fogai között, néhány röpke szót, a melyek egyaránt sértették becsületemet és értelmi színvonalamat. De ekkor már utban voltunk a pályaudvar felé és egy félórával később ki is robogtunk innen, a vaskos gép diadalmas füttyeivel, sikolyával és puffogó lélegzésével. Az égbolt feketés kékségben nehezedett lángoló tájakra és a fák leperzselt levelekkel állottak a napban. De hirtelen a lelkem elszorult: nagy ijedelemben néztem a tündérséges láthatár felé, a hol borzalmas lángok kanyarodtak, keringtek és szeretkeztek és véres színük megsápadt, szinte megfehéřült a nagyszerű világosságban.

- Tűzvész! - rebegtem és keresztet vetettem.

- Egy helység lángol, - mondotta Lőrinc csendesen s bizonyos boldog kajánsággal. - Ez a roppant lánggombolyag nem-e hasonlít valami förtelmes és páratlan asszonyi frizurához, a vörhenyes szőke hajakhoz, a melyek meghalványulnak a napnak fényén, de oly lágyan és finoman! Egy helység ég és égne szalmafüdelek, csűrök, szénakazlak, istállók és a falu régi temploma is ég. Minden ég, minden ég! Szent Isten, be gyönyörű!

De a vonat rohant és az égő község elmaradt és eltűnt, most már a füstök csapongásában, roppant fekete rongyokban, a melyek ráborultak és mint az átok megkoronázták kárhózas magányát e világon.

- Be gyönyörű! Be gyönyörű! - ismételte kitűnő barátom és vasuti fülkén bársony párnáiba süllyedt, szakértő kényelemmel. Elborult és réveteg szemei, Isten tudja micsoda képeket idéztek; roppant tűzveszedelmeket, a melyekben meztelen nők vonaglanak, irtóztató walpurgis-éjszakákat, amelyekben kegyetlen s bámulatraméltó gyilkosságok történtek a legfehérebb holdvilágnál. Oly távol esvén az ő értelmi körétől és gondolatvilágától, az izlésétől és érzékelési hajlandóságaitól, miért, hogy mégis kitaláltam a merengése tárgyát s magam is láttam cudar agóniákat, szilaj küzdelmeket emberek és medvék között és leperzselt haju nőket a mellők közepén éktelen sebekkel, a melyek össze-visszaronsolt nagy aranyórák benyomását tették... A vonat, mintegy halálos örvényeknek rohanva, egyre sikongott előttünk és megcibált idegzetemnek szinte megnyugvás vala, a mikor végre helyet foglalhattam a roubaix-i arénában.

Lőrinc ült mellettem, kinyújtott tagokkal, de megemelt, mintegy megdagadt mellel, kissé féloldalt hajolva, régi római urak plasztikus pózjában és mohó, tüzes szemekkel, a melyek az arcát bevilágították. A keskeny ajkak, a végükben meggömbülve, meg-megrándultak néha, de ez nagyon finom, alig észrevehető mozgás volt ellentétben az orrcimpák lázas és szakadatlan remegésével. Alantról, a roppant vasketrecből, felnézett hozzá a rab-oroszlán és rögtön egy sárgán tündöklő vizsugár, mint a nyíl, végig szökött a levegőn és maró illatot terjesztett.

- A nők nagyon szeretik ezt, - szólott Lőrinc s egy nemes kézmozdulattal, mely az egész teret felölelte, a párisi leányok felé mutatott: fekete és vörös haju szépségek könnyed és szűk ruhákban. Ők türelmetlenül legyezgették magukat és nézték az oroszlánt mosolygón és barátságosan, igen gyöngéd figyelemmel. Az oroszlán járt csendesen, kimért, szinte ütemes lépésekkel, a börtöne vas rudjait surolva. Néha mégis megállott és vörös-arany szemeit, mintha keresne vagy kérdezgetne, mindenkor Lőrinc felé emelte. És még egy vizsugár sárgálott át a levegőn.

Ekkor a zsufolt köröndön, véges-végig a tavaszi ruhákon, legyezőkön és narancsszinű napernyőkön, nagyszerű csend támadt.

- Valaki meg fog halni - mondotta Lőrinc a fülembe.

Egy fekete bika, hősi galoppban beront ide az oroszlánhoz. Csupa tűz és csupa fiatalság. A nap fénye beönti a testét; s e test mintha fekete bársonyból volna. Egy pillanatra hátrál s megáll hirtelen, a porondnak szegzett homlokkal. A szemei, apró, véres csillagokkal, bájos haragban nézik a sörényes vadat, mely békén jár tovább, ritmikusan, a vasrudakat surolva. Még egy utolsó tekintet, még egy pillanatnyi várakozás s az ifju bika haragja felcsigázódott ekkor a támadás dühéhez. Egy fekete tömeg, valami sulyos repülésben: hegyes szarvával neki vágott az oroszlán hasának. Micsoda nyögés ez s micsoda ripszt, borzalmas karmokkal s megemelt pofával, a melyen a roppant száj kettényilik s a nyálas fogak tűnnek elő. Ez a bus király csak védekezik, különben pedig nem támad s csak szenved. Meghuzódik a vasrudak mentén és vörös-arany szemével újra Lőrinc felé mered.

A karzat hurrog:

- Gyáva! Gyáva!

És az asszonyok remegnek. És a bikát nézik. És imádják. És biztatják és ingerlik, a mint szilajjan kapálja a homokot és szórja jobbra-balra, magasra, önmagára. Aztán újra megrugaszkodik.

- Nézzed, milyen harcias ez állat, - szól Lőrinc felém hajolva. - Micsoda vadság és mennyi gyűlölet, a mikor pedig ez a szegény oroszlán még csak hozzá sem nyúl s legjobban szeretne menekülni... A száját tátja persze, de ebben, hidd el, nincsen semmi gonoszság. De sőt ez ügyetlenség, meglásd, ügyetlenség.

Ügyetlenség csakugyan, mert a bika ez irtóztató toroknak rohan és kegyetlen döféssel szinte kettérepeszti az ellenfele szájpadrását. De ebben a pillanatban, a fájdalom forrásában, a roppant száj bezárul és a bika szarvát kétségbeesetten harapják az oroszlán fogai.

- Be gyönyörű! Be gyönyörű! - kiáltja Lőrinc, bárha a látvány félelmetes. A bika szabadul s a mikor az oroszlán újra rámered roppant torkának sebes mélyével, az összes fogak szétroncsolva, kettétörve! A legyőzött erő és fájdalom fönséges képe ez. A vörös-aranyban égő szemek mintha sirnának. És a megkínzott állat keserves lélegzéssel, szinte fuldokolva, meghuzódik a ketrec sarkában.

- És Afrika oázisaira gondol, - jegyzi meg Lőrinc busan. Mert elkomorodott. Ezt a harcot, a bika és oroszlán mérkőzését, úgy látszik, másképp festette ki harcias képzelete. A bika halálát látta tán, a bársonyos állatot remegő térdekkel, könnyező szemeivel, a melyeknek egészen emberi kifejezések van, míg nézik a vért, a saját tiszta vérét. Oh, a vér hiánya szinte kétségbeejtő és fáj, fáj, hogy nem piroslik és nem füstölög itt a sárga fövényen, a roppant világosságban, a nagyszerű égboltozat alatt, mely szabadon terjed fölöttünk a kék színeknek elsötétült tengereivel. Odalenn, a ketrec végén, az oroszlán siralmasan liheg. És fájdalmas szemével Lőrinc felé néz. Emez csendesen és diszkréten int neki, hallgat s csak később szól, hozzám fordulva:

- Ez a szegény állat ott, ledöfve és megkínzva s a szenvedés vonaglásában egy gyönyörű tanulság s egy édes vigasz nekem. Nézd, mivé lett azóta, hogy a hazájából elkerült, be megfogyott, be meggyengült szegény s micsoda békés háziállat vált belőle, a szőke sörényével, a karmokkal, a fogaival, a melyek ki vannak törve és lealapálva! Ejh, hajdan, fönséges éjszakákban által, csillagtalan és mégis ragyogó egek alatt, illatos bokrok mögül bölényekre vadászott, rémséges állatokra feketegyémánt szemekkel. A halált osztotta az erő gyönyörűségében és körülötte elrémülve hallgatott el egy egész világ, a mikor szőke párját ölelte magához, bőgve az örömtől, fönséges ordításban, a melyben mintegy a lelkéből szakadva szólalt meg a kéjnek harsonája! Ah, ez a hajdani oroszlán!... Be kár érte, be kár érte! Vadászni nem jár többé, mindennap jól tartják hussal és itallal s egy cudar ember, a szelidítő, hozzászoktatta a korbácsütéshez. Ekkor régi dicsőségéből a nevét is elfeledte.

Ezen banálításokat mondván, Szegény Lőrinc elhallgatott. Az aréna kiürült, az emberek s a színes napernyők zajongva elvonultak, de az ég lángolt fekete kékségében s már csak mi voltunk alatta, mi ketten, egyedül. Lőrinc a kezem után nyúlt. Egy percig a szemembe nézett és ez a szem a bánatos megadás tüzeiben égett, mélyen és csendesen, egy egész múlt és egy egész jövő elmosódó fénylésével, oly dacosan s oly siránkozóan mégis, a mint a legyőzött erő irtalmat kért, mint az oroszlán odalenn. És egészen halkan szólott:

- Az állat mellől visszatérek egy másik állathoz: önmagamhoz. Én is szép voltam valamikor és egészen vörös hajam volt. Az arcom fehér és tündöklő, a lelkem büszke és nyugtalan epekedésében. A szerelemről például - oh, a szerelemről! - körülbelül úgy vélekedtem, mint a keselyű az egekről, a roppant térről hegyormok fölött és mindenütt és mindenünnen a végtelen kilátásával. Azóta én is olcsóbban adom. És a szamarak megrugdálnak.

Lőrinc Monakóban.

I.

Tagadhatatlanul ünnepélyes perc volt, a melyben Szegény Lőrinc, a párisi gyorsvonat egy első osztályu compartimentjében, berobogott Monte-Carlo pályaudvarára. A vasuti töltés mögött ragyogott a tenger s a kis állomás fölött az öreg Alpesek sötétkék színekben gyuladtak ki. És zene hallatszott; egy ártatlan, de nagy zajjal előadott keringő, a trombiták és kürtök irtóztató luxusában bedörögte a végtelent, nagyszerű hozsána... Lőrinc megállott a perronon, a kék magaslatok felé tekintett, hallgatta a zenét egy pillanatra, aztán kezet fogva velem s csendesen kérdezte:

- Tehát tudták, hogy jövök?

És mig válaszolhattam volna, Lőrinc újra benézte a tündöklő világot, a hegyek alján egymásra torlaszkodó nyaralókat, vakítóan szőke világosságban, Cap Martin pupját jobbról s balról a kaszinó épületét, a melyre az öböl mélyéből Monaco vára nézett büszke jóindulattal és rendíthetetlen erejének öntudatában. A bástyákról ágyuk őrizték a tengert...

- Parvenü! - szólott Lőrinc haraggal, a fogai között.

Csak egy pillanatnyi felháborodás volt. Mert rögtön hozzátette:

- De azért meg vagyok elégedve.

Az utasok már elszéledtek, a vonat is tovább indult, a trombiták és kürtök elhallgattak. Hirtelen csend lett az állomáson, kellemes csend, szüntelen s makacs csillingeléssel. Lőrinc szivarra gyújtott.

- A podgyászod? - kérdeztem szeliden.

- Podgyász? Minek? - szólott vállát vonogatva. - De hiszen látod, nem jöttem meztelenül. Aztán egy gallért, meg egy fogkefét csak árulnak ebben az országban.

De a szivarja nem fogott tüzet s a második gyufa felrecscsenő lángján, az egész arc kivilágosodott a szemöldökre huzott kalap alatt. Megdöböntő pillanat volt, a melyben e gyönyörű és nemes fiut a megvénülés förtelmében láttam viszont, a multak sanyaruságával az egész alakján. Hirtelen úgy éreztem, hogy Lőrinc ujabban egy tragédiát szenvedett át és irtóztató utakról került el ide Monte Carlo pályaudvarába.

Szánalom fogta el a lelkemet és kínos vágyam kerekedett, hogy átölöljem e régi pajtásomat, a ki hajdan megosztotta sánta asztalát velem a „Mátyás király” szerkesztőségében.

Istenem! azóta mi minden történt! Mindenekelőtt a „Mátyás király” bukott meg, a mi ez ujság bizarr címénél és sajátságos munkatársainál fogva nem is lehetett másképen; aztán jóindulatu szerkesztőnk jutott csődbe a munkatársai vagyonával, de több kitünően rendezett párbajjal gyönyörűen kievickélt a hinárból s azóta mint becsületbíró szerepelt Magyarországon. Jó magam bucsut mondvá az ujságírás művészetének, a sokkal kevésbé zivataros kereskedői pályára óhajtottam lépni, a mit barátaimra és ismerőseimre való tekintettel nem tehettem otthon s ez okból előbb Rómában, majd Párisban működtem. Ez utóbbi helyen aztán végleg meg is állapodtam, mert kitünő és szinte megingathatatlan állásom akadt a Lévy et Afganisztán cégnél, mely cég a mellett, hogy lyoni selymet és gypju szöveteket árult, lelkes hive volt az antiszemita ligának. Tudniillik Lévy Calman ur, de Afganisztán Moise ur is, izraeliták valának. E kellemes véletlennek köszönhettem, hogy minden vasárnap délután, a

Mazarin kávéházban főnökeimmel kávéznom és a zsidót szidnom lehetett, a mi állásomat mindjobban megerősítette és szinte megingathatatlaná tette, a mint azt már főntebb volt szerencsém megjegyezni. Sőt Lévy ur, irántam való jóakaratóban elment odáig, hogy bemutatott az Afganisztán feleségének, a ki negyvenöt esztendőss asszonyság létére kacér volt mint a pokol és epedő mint egy nyári alkony. Ettől a perctől fogva kitünően, kellemesen, sőt boldogan éltem s csak az fájt nekem, hogy Szegény Lőrinc, a ki kereskedősegéd mivoltom dacára is meg-meglátogatott Párisban, a szenvedések útját járja. Tudtam, hogy betegesen érzékeny lelkülete, művészi nyugtalansága egy egész raj irodalmi genre-t próbált végig vele s felváltva volt platonikus lírai költő, majd pedig a legvadabb naturalizmusban dolgozó epikus, aztán misztikus író, fehér szimbolista, szocialista regényköltő, végre pedig a legújabb keletű „contemplateur” iskola feje, mely műfaj egy krajcárt sem jövedelmezett, igaz ugyan, hogy hivei egy sort sem irtak s művészetők mindössze abban állott, hogy nézték és érezték a világot, embereket és dolgokat bizonyos filozófiai különválással.

Mindama szép és nemes dolgok, a melyeket profán kereskedősegédi lelkem kellőleg el sem tud magyarázni, nem akadályozták meg Szegény Lőrincet a sok szenvedésben és nyomorúságban. Szerelmeiben folyton csalódott, pénze sohasem volt, műveiről még az Akadémia sem vett tudomást, mire Lőrinc egészen elfanyarodott s kezdett olyaténkép beszélni, mintha savanyu almákat harapna. Nyugtalanító és exaltált eredetisége minden barátját elijesztette és Lőrinc egyedül volt a világon, hasonlítván ahhoz a madárrémitőhöz, a melyet aratás után ott felejtettek a tarlóba tűzve, árván és céltalan a nagy sikságon. Csodálni és szeretni már csak én tudtam őt és szívem minden jó érzését teljesen megosztottam közte és Afganisztán Melanie között, a kinek a Lőrinc ujszerű mondásait, bágyadt vagy lázongó gondolatait dolgokról és emberekről, mint a magaméit adtam elő, élvezvén az asszony bájos és szelid elájulásait a Lőrinc egy-egy mesteri paradoxonán, a melyet a nélkül, hogy mélyebb értelmét el tudtam volna lesni, csak megismételgettem mosolygó fensőbbiséggel és könnyed találékonysággal. De Lőrinc mindenekfelett imponált nekem. Arról lemondtam, hogy megértsem őt; Istenem, az én felfogási-képességem távol állott az ő nagy lelkétől, a melynek oly rendkívüli, oly csodálatos hajtásai voltak! Azontul jártam vele, mellette, mint a cég ügyében tett távoli utazásaim alkalmával egy-egy keleti kert sajátságos és nagyszerű plántái mellett, bámulva a titokzatos virágait, a tropikus kelyheket és megdöbbentő porzókat, a magasabb növénytanban való minden jártasság nélkül, e forró és hatalmas, mintegy örök kéjben remegő hajtásoknak a nevét sem tudva.

Ezuttal selymet-eladó körutamban Monakoba érkezve, egyszerre volt részem a monte-carloi kertek nagyszerű, de ismeretlen növényeinek látásában és kiváló barátom nemes és ritka egyéniségében. Ime itt volt velem e kies hely pályaudvarán, egy össze-vissza gyürt fekete kalapban és egy hamuszürke öltözetben, fáradtan és szenvedőn, átélve egy tragédiát, de azért, hiába! még mindig fiatalon, inkább ál-fiatalon, tiszta és egyenes vonásokkal, szőke selyem szakálával és nagy kék szemeivel, a melyeknek bánatosan sovárgó tekintetét, kissé hervadt pillák legyezték. Vajjon mi hozta ide, hogy került ide, a gazdagok, a kiváltságosak, a kereskedelmi utazók és a mindenféle nüanszu szélhámosok és ripőkök e cudar hazájába, a melynek irtóztató becstelenségénél csak a szépsége nagyobb. Mi hozta ide? Valami nagy és messze-menő célt keresve, az egyszerű okot nem tudom megtalálni.

A szivarja egy vastag füstfelhőt eresztett. S míg az állomás csengője makacsul és kedvesen csak csilingelt, Lőrinc nyugodtan szólott:

- Játsszani jöttem.

- Játsszani, odafenn, azokban a borzalmas termekben? - kérdeztem elhűlve, a kaszinó tornyára mutatva.

- Igen - felelt szelid mélasággal.

- Lőrinc, de hát lehetséges? Van pénzed neked?

- Nekik van! - csattant ki energikusan.

- Csakugyan, nekik van, - jegyeztem meg szomorúan, miközben lelkembe tüzött a játékasztalok tömérdek aranyának és bankóinak részegítő emléke.

De már akkor kijöttünk az állomásról. Odafenn a kürtök és trombiták újra harsogni kezdtek. És Lőrinc újra szólott:

- Teljesen meg vagyok elégedve.

Azzal intett és távozott. Nem tudtam ellentállni és csendesen, tisztes távolból követtem őt. Átjött a kerteken, mendegélt a magas part irányában a condamine felé. Hirtelen, nem tudom miért, de úgy éreztem, hogy a fejedelmi várba igyekszik, mert lejött a Vásártéren, és megindult a várba vezető uton. Csendesen másztam utána. Már-már a palota elé értünk. Lőrinc a sáncokon burjánzó geraniumokból egy véres virágot tépett s a hamuszín kabátja gomblyukába tűzte. Aztán befordult a vár kapuján.

II.

Megdöbbenve ögyelegtem a Várpalota terén. Szegény boltos-segédi lelkem, mely nem szokott volt a nagyobbyszerű emóciókhoz, kinosan remegett bennem! Most a tengert őrző rettenetes ágyukat teljes hosszúságukban láttam, a mint vésztjőslőn sorakoztak a sáncok mentén. És a fejedelmi palota, valamelyes megdönthetetlen és rettenetes hatalom lidércnyomását érezte velem. Szédületes volt már csak pusztá gondolatnak is, hogy Szegény Lőrinc, egy szál szürke ruhában, egy szál geraniummal a gomblyukában, bemerészkedett a boltives kapu alá, a fényes termekbe, talán éppen a trónterembe! Bevalljam-e, hogy fájdalmas aggódás szállotta meg remegő lelkemet... Mert a teret szegélyző rémes ágyuk látása a szomszédos golyópírmisokkal újra szívembe tüzött, és megpillantván a kérlelhetetlen automaták módjára lépdegelő marcona várőröket, vállnak fektetett ijesztő puskával, hirtelen úgy éreztem, hogy Monakó fejedelme borzalmas zsarnok lehet, vértszürcsölő kegyetlen Cézár a Földközi tenger büszke szikláján...

De a tér fölött az alkonyati égbolt lilaszínben égett és odalenn a tenger enyhén s békésen fodrosodott az avult ezüstök minden tonusában. És üde szellő járása volt: friss lehelle a homlokomat, szinte a lelkemet érte s ekkor megkönnyültem. Szeliden lebandukoltam a tér végére, a hol néhány bádogasztal, egy kétes zöldre festett fatető alatt, néhány napégette palackkal s egy sovány pincérrel, barátságos korcsmát alkotott. Itt leültem. Homokszin abszynthot mértek elém. Első hörpintésre, a meghatározhatatlan szürkésege dacára is imádandó ital, isteni gőzét a fejembe küldte és kéjes mámorom varázsfátyolából hirtelen, az Afganisztán Melanie kövér és sovárgó silhouette-je bontakozott ki előttem. Boldogan, az imádott férfiú titkos és forró önteltségével kinyújtózkodtam a széken...

E pillanatban Lőrinc megjelent a palota kapuján. Ő is láthatott engem, mert sietve jött a kávéház felé. Leült mellém és kiváló szakértelemmel készített magának egy pohár hamuszínű italt. És felhajtotta. Nagyon szomjas lehetett.

Néhány percig csendben voltunk. Szeretetteljes csodálattal néztem kitűnő barátomat, de szólni nem mertem hozzá. Most, hogy úgy tudtam, hogy a hercegtől jön, még jobban imponált nekem, még nagyobbnak, még nemesebbnek tűnt szegény mivoltom előtt, a ki földi érintkezés és reláció dolgában nem vittem túl a főnökeimnek, Lévy és Afganisztán uraknak egy-egy meleg kézszorításán. És hirtelen, a rajongásom, az elragadtatásom mind forrongóbb hevében

már nem tudtam ellentállani többé és Lőrinc karját vakmerően megragadva, a lelkesültségtől remegő hangon kiáltottam:

- Beszélj, Lőrinc! Beszélj! Beszélj!

Lőrinc jóindulattal nézett reám és bátorító felhívásomnak engedve megszólalt:

- Albert jól van, - mondotta.

- Albert?

- No igen, a kis öreg, - magyarázta a vár erkélyablakára mutatva.

Ekkor megértettem. Lőrinc Monakó fejedelmét nevezte „kis öreg”-nek. Az elnevezés imáandó egyszerűségére, a melyen átsillogott a finom lélek találékonysága, szívesen a nyakába borultam volna. De csak kérdeztem halkán, a lélegzetem visszafojtva:

- Beszéltél vele?

- Hogy beszéltem-e!? - kacagott fel, nagyot tolva az abszintes poháron. - Persze, hogy beszéltem!... Sőt a kis öreg elég cudarul viselte magát.

- De hát ismer téged, hogy rögtön fogadott?

- Kitűnő introdukcióim voltak hozzá.

- Micsoda introdukciók?

- Nagyszerű ajánlólevelek.

- Igen?... És kitől?... - kérdeztem mohón, szinte az ajkához hajolva.

Lőrinc nem titkolódzott. Csendesen mondotta:

- Wahrmann Ernő és Péchy Andor uraktól.

Hátradólt a széken, mosolygott, a két kezét meglegedetten a zsebébe furta. És hirtelen, a jókedve túláradásában közlékeny lett. Így szólt:

- Az élet voltaképen hijján van minden precizebb hangulatnak és hatásnak. Például nekem e percben, a történeknél és mindenekfölött szenzibilis lelkületeknél fogva olyan sajátságos dolgokat kellene éreznem, és látnom a világot valami ismeretlen és édes lelki állapot boldogságán keresztül. Ámde az igazság az, hogy e percben sem érzem különben magam, mint éreztem tegnap délben, a gyomorgyilkos Duval egy szomorú biftek-je előtt. Mindaz, a mi történt velem s mindaz, a mi itt terjed körülöttem: a nagy égbolt, a melyen amethysztbe ölelkezett türkisz-tónusokat látok s a tenger ott, a bástyák alatt, valami rengeteg hamvas ezüstkendőt bontogatva, eregetve, mintegy roppant hátára egy ostoba végtelenségnek; mindaz, a mi újabb benyomás és ismeretlen szenzáció lehetne, voltaképen csak formát és látszatot cserélt régi ismerőse megvénült lelkemnek. Haj! Haj! Jobb volna tanítónak lenni ifjú gyermekek iskolájában.

Elhallgatott, az égre nézett, melyen amethysztbe ölelkezett türkisz-tónusokat látott. Azután megszólalt újra:

- Azaz hogy a kedvem jó, de ehhez sem Monakónak, sem Albertnek nincsen köze. Mindössze eszembe jut, hogy az esteli Angelus hangján most jönnek végig a tehenek Kraszna-Szolcz homokos utcáján.

- Lőrinc, én figyelmeztetlek téged, - vettem közbe komoly hangon - hogy elméd nyugtalanítóan elkalandozik. Én a hercegre vagyok kíváncsi, te pedig nekem tehenekről beszélsz. Kérlek, mondd el, mi történt odafenn a várban közted, s ha szabad mondanom, a kis öreg között, s vajjon a történekek nyujtanak-e némi reményt arra, hogy földi sorsodban s nevezete-

sen az anyagiak tekintetében üdvös változás fog beállani? Mert gondolom, a „contemplateur” iskola sem érzéktelen a nagybbszerü pénzösszegek iránt.

- Nem, épenséggel nem érzéktelen a nagybbszerü pénzösszegek iránt, - felelte Lőrinc. - Ezt kifejtettem a herceg előtt és tudomására hoztam, hogy én nyerni akarok.

- Nyerni nem lehet, mondotta szeliden a herceg. És jókedvüen rázta a fejét, a melyet tizenhárom briliántos, elég csinos korona diszitett; majd pedig a kitünő pozícióju öreg urak őszinteségével, mely nem tart semmitől, még hozzátette: Herculis Monaeci Portusban minden úgy van rendezve, hogy csak én és mindig csak én nyerhetek. Nekem rengeteg és változatlan szerencsém van. De csak nekem, kizárólag nekem. Ez a szerencse az én jogarom és koronám s ezáltal uralkodom. Ha akarnám, akkor sem ruházhatnám át másra. Ön nem hiszi ezt? Ime, a mult télen a velszi hercegeért mindent elkövettem úgy a „roulette”, mint a „trente et quarente” asztalokon. És nem voltam képes nyereséghez juttatni. A velszi herceg erre, gyanakvó szemekkel rám bandzsított és legtisztább intencióimban is, bizonyos közelebből meg nem határozható csalafintaságot látott. Azóta nem is érintkezünk többé. Láthatja tehát, hogy én a szerencse áldozata vagyok.

- Egy kis szünet állott be, - folytatta Lőrinc elbeszélését. - A kis öreg az órára nézett, ekképen jelezvén, hogy már jó volna ha mennék. De én nem mozdultam. Heves szememmel a herceg szemébe néztem. A tekintetem talált, mert ő fensége idegesen felfintorította az orrát. Ekkor rögtön szólottam: Azt méltóztatott mondani, hogy jogarát és koronáját nem ruházhatja át másra. Ez tévedés. Megengedem, hogy jóhiszemü tévedés, - ismételtam nem minden guny nélkül. Ámde én ismerek egy férfit, a kinek politikai jogai lehetnének arra, hogy hercegségedtől átvegye azt a bizonyos változatlan szerencsét...

A kis öreg elsápadt.

- Micsoda fészket és madarat beszél ön össze itten... és minden, - csattant ki hirtelen. „Politikai jog”, hát olyan is van? Mi itt nem politizálunk. Mi játszunk, - a tömeg veszít és én nyerek. Egy tranzverzálisra mondom, hogy ön megörült!

- Bocsánatot kérek, de hercegséged ezuttal el fogja veszíteni tranzverzálisát. Mit szólna például ahhoz, ha az asztal másik oldalán Grimaldi Jakab tartaná a tétet?

Felállottam, Monakó fejedelme nekem jött. És megragadva a karomat, lázasan hebegte:

- Ne játsszék a történelemmel! A Grimaldiak, Monaco, Rocquebrune és Menton örök urai, mind elpusztultak egy szép napon, 1731-ben!

- Nem pusztultak el!

- Ah! - hörögte a kis öreg s a falnak tántorodott. Ekkor odamentem hozzá, s most én ragadtam meg a karját. És vad szemem pokoli tekintetét az arcába tűzve, rekedten kiáltottam:

- Herculis Monaeci Portus, véres háborunak néz elébe! Grimaldi Jakab él! Grimaldi Jakab, igen, a megtévesztett Történelem utolsó Grimaldijának, az 1740-ben elhunyt Grimaldi Józsefnek unokája!

- Grimaldi József, Ferenc-rendi barát volt!

- De nem halt meg fiugyermek nélkül!

- Ó, a nyomorult!

- A gyermek elbujdosott, de mielőtt kiadta volna lelkét...

- Ó, ha kiadta lelkét! - fohászkodott a herceg megkönnyebbülten...

- ...előbb ő is utódról gondoskodott. Így lön Grimaldi Jakab.

- Jakab! Jakab! sóhajtott a herceg. - És bizonyos, hogy él ez az ember, hogy létezik?!

- A múlt héten beszéltem vele.

- Hol?

- Budapesten.

- Mit csinál ott?

- Grün Izidor név alatt fűszerkereskedő a Laudon-utcában.

- Egy Grimaldi! - sziszegte a kis öreg, a gyűlölete dacára.

- Egy Grimaldi, igen, - erősítettem szomorúan. - De kénytelen volt nevet és foglalkozást cserélni, hogy az önök hálóját elkerülje s megmentse a jövőt! Mert egyébként, minden január elsején, egy ismeretlen barát ujévi ajándékként ő is megkapta azokat a cukrozott mandarinokat, a melyekbe a Grimaldiak mindannyian, oly nemes könnyelműséggel s jóízűen beleharaptak. Herceg, mi tudjuk, ugy-e, kik valának e kis narancsok névtelen küldői, s mi tudjuk azt is, hogy mi volt e látszólag ártatlan gyümölcsök édes nedvébe keverve?... De tudta Grimaldi Jakab is. S most, e pokoli narancsokat írva vagy festve zászlajára, az eltiprott jog és a bosszu nevében szervezi és szítja seregét Hercegséged és jogarának minden attribútuma ellen!

- Oh! szegény roulette-em! - sópáncodott a fejedelem. - És mivé leszel, oh magasztos „trente et quarante”-asztalom!

De az irtóztató hirnökség, minden idegét, minden erejét kimerítette. És ekkor a terem kísérteties csöndjében ijesztő tünemény történt. Fagyos kipárolgású, de láthatatlan kezek Albert fején félreecsapták a tizenhárom briliáns koronát. S a kis öreg látása gyászosan kacagtató volt. Még egyszer, emberfölötti igyekezettel kiegyenesedett s megrendíthetetlen hatalmának öntudatában, a kétségbeesés nagyszerű lázában megindult a trón felé!... De ugyanakkor irtóztató zaj hallatszott: a trón megingott s recsegett; úgy rémlett, mintha az arany karosszék fájának minden szilánkja nyögne, hörögne, sikoltana. E vérfagyasztó tumultusban egészen ösztönszerűleg kiáltottam: „A Grimaldiak szelleme!” De a herceg már elájult akkor...

Lőrinc elhallgatott. A palota előtt felváltották az őrseget, a tanya fölött feljött a hold. És a maga halvány sárgaságában egy csonka rézórának látszott.

Római temetés.

Csendesen végigjöttem volna a Palazzo Lovatti udvarán, de a nagy kapu küszöbéről Lőrinc idegesen intett és kiáltott felém:

- Jőjj! Jőjj! Végre temetnek!

Ekkor siettem. A temetésnél nincsen vidámabb dolog a világon, mondja Paul Verlaine. Az emberi szemnek és léleknek továbbá elengedhetetlen szüksége van arra, hogy a széles és kihalt tereken, a templomok szomszédságában halottasmenettel találkozzék; ezek sok tanulságot nyújtanak és van bennük valami komor büszkeség, mint a bevégzett művekben. Mióta Rómában csavarogtunk, szelid lélekkel én, és Szegény Lőrinc mély és értékes reflexiókkal: temetést még nem láttunk. Az emberek itten mintha szemérmatosan elrejtőztek volna, mielőtt végrehajtanák magukon a halálnak nagyszerű operációját. Lehangolt és bágyadt lelkünk végső vágyakozással egy-egy római embertársunk halálát és nyilvános elföldelését epedte, mert e városról való fogalmaink aligha lehettek teljesek és tökéletesek az emberi színjáték végső jelenetének megpillantása nélkül...

Láttuk már és éreztük is a római erkölcsöket, az előkelőbb nép s a tömeg életét. De ez az élet sajátságosan benuultnak, az egész város képtelenül holtnak tűnt nekünk, hogy senki sem tudott meghalni benne. Valami szomorú és ismeretlen létezésről támadtak fogalmaink, valami ijesztő és mogorva életről, a melyből nem bukik ki senki, mert ez az élet már maga a halál. E percben azonban Lőrinc a nagy kapu küszöbén igen megelégedett volt és a közelébe kerülve, szép éjszéken láttam az ő olajos-fényű szemeit.

- Végre temetnek! - ismételte megkönnyebbülten, és kinyújtott karjával a térnek mutatott. A tér, szent isten, ez a bus Piazza del Popolo, magányos obeliszkével, sóhajtozó kutaival és merev szfinkszeivel ismeretlen szépségben állott és rossz kövezetét szökén beönté a napnak mély sugara. Az ég tökéletesen kék volt itten, és a levegőben, a Pincio fala körül halvány kék reflexek égtek. A tér szélén, szerényen és mégis büszkén, titokzatos és megfeszíthetetlen jelentőségével, a halotti menet jött s oly szép volt, olyan különösen vidám! Nagy távolságok, és a Via Flaminianának egész horizontja, a roppant égbolt, roppant messze egy kicsi halottas-szekér előtt, a melyet egyszerűen követett egy második kocs, afféle falusias landau, megszürkült feketeségben, alacsony rugókkal, egy kevés szénával a hátulján és két apró hegyi lovacskával elül, a melyek nem tudják, mi történik... Aztán senki, egy árva lélek sem, mintha a halottért csak az elhunyt volna gyászban. De a mikor bus szekerén megállana a Santa Maria temploma előtt, a falusias batár is meginog egy kicsit. Sötét mélyéből egyszerű és szótalan férfiak kerülnek elő, kissé meggyűrve és meggyötörve az ő sötétebb árnyalatu ruhájokban, mely félénken színlelné a gyásznak fekete színét. A Lőrinc éles megfigyelése rögtön felismeri bennük a szegény embereket. Aztán az olajos szemek a halott szekerét nézik: rövid és alacsony alkotmány, függöny, sallang és ironikus cifraság nélkül; egy lapos láda mindössze, a melyből hirtelen előkerül a koporsó. Lőrinc köszönti a távozót udvariasan s valami szer-tartásos jóindulattal, a mint azt Párisban tanulta... De a többiek mozdulatlanul állanak a templom lépcsőzetén. Odalenn a tér ragyog a napfényben és a kutak vizei csillognak mint a folyó ezüst, míg jön a koporsó, emberek vállán, mind följebb a lépcsőn és eltűnik a templom kapujában. Mindez egyszerű, elég gyors, de mégis nemes mozdulatokban történt, békés és egyenes vonalakban, a milyeneket seholy láttam. És a koporsó fehér rézből volt.

- Egészen fiatal ember, - mondja Lőrinc meghatottan, a templom küszöbén.

Mielőtt bemennénk, megállunk még egyszer, arccal a tér ragyogó világának. Néha, ritkán, néhány ember jön el benne, csendesen és fáradtan és egészen céltalanul. Ezek erre jönnek,

miért erre, mikor mehetnének bármerre is? És az obeliszk körül nyomoruságos fiakkerek sütkéreznek és a lovak és kocsisok alszanak. A víz zug a régi kutakban s üde csobogása szinte tragikus zaj a térnek mozdulatlanságában. De a Pincio magaslatán, egynémely pinia-fának bájos rajza van az égbolt sötétkéi alapzatán. Mozdulatlan és misztériózus fák ezek, nagy kerek asszonyi hajzattal, a mely alul hiányzik az arc és a szemek nincsenek sehol.

- Miért halt meg ez az egészen fiatal ember ebben a szép időben? - kérdi Lőrinc tőlem.

És rögtön hozzátesszi:

- Én gyakran láttam lázasan lobogó, titánkéi színekben ragyogó égboltozatokat és valami rengeteg szőke haj aláomlásához hasonló napsugarakat, a mikor fiatal embereket temetnek. Ez különös. Veronában sohasem volt szebb idő, mint a mikor Montecchi Romeót temették. És a mikor Heloise ifju vőlegényét kivittük a Pére Lachaise felé, a téli nap magára ölté Cythere legderüesebb napjának narancssárga és rézkéi színekből szőtt palástját. Ez, gondolom, szépen volt elgondolva...

- Igen, - feleltem.

Lőrinc megragadta a karomat.

- De a mikor Jézust temették, az ég komor volt és sötét.

Ekkor már lamentáltak odabenn, a ravatalra helyezett és csipkés selyemkendővel letakart rézkoporsó körül. Beléptünk csendesen és az ujjainkkal gyötörtük a kalapunk karimáját. Egészen sötét templom; az alacsony ablakokat lefödte a szürke faredőny. Ez Santa Maria del Popolo. Szép nevével a nép szívéhez áll közel. Szegény meghalt embereket szentel be itt egy öreg pap; szemben vele, a koporsó fejénél egy bajszos minisztráns. De mostan, mindenfelől, hirtelen gyermekek támadtak. Egyik-másik meztláb didereg és meg-megkerülgeti a ravatalt, a nélkül, hogy zavarná a papot. Apró csunya leánykáknak gyér haját fekete fátylak fődik be. A legcsunyább szegény, magas gyertyát tart szertartás közben. A rövid ima lemorzsolódik és senki sem sir és senki sem szenved. A falusi batár egyszerű utasai egykedvűen néznek. A koporsó nyers fehér színe újra megjelenik, mert gyöngéden levonták róla a csipkés selyemtakarót. Lőrinc ekkor a halott neve és életkora iránt érdeklődik és újra köszönti őt, aztán átfonja a karom nagy jóindulattal, miközben az egyszerű férfiak begyürödnek a falusi batárba és a cifráltan halottas-kocsi immár vidáman üget tova... Mi ketten lejjövünk a téren csendes beszélgetésben.

- Tehát láttunk temetést is, - szól Lőrinc, édes ajkával a fülemhez hajolva. - Itt is csak úgy temetünk, mint másutt s ha külső vonalakban, egynémely formásokban akad is különbség, ez magára az elhunyra nézve teljességgel közömbös lehet és a lényegen nem változtat semmit. A különös formájú gyászkocsi dacára s a lefátyolozott fejü, csunya leánykák asszisztálása nélkül is, ez az Ernesto Boletti, (mert így hívták szegényt) tökéletesen meghalt és az ő bevégezt sorsán immár keveset változtat, hogy senki sem sir érte és csak én köszöntöm őt. Egyébként csakugyan egészen fiatal ember volt, alig tizennégy éves. Ha jól emlékszem, ismertem őt, és adtam neki két soldot egyszer, egy téli napon, a mikor hozzám simult a Via del Corson, hizelgőn és alázatosan...

A kis madárkák.

A hajnali órákban, hazamenet, panaszkodtam Lőrincnek, a ki szeliden kísért, karjával a vállamat fogva át.

- Lőrinc, én szenvedek. Ilyenkor a nyári hónapokban, Szent-Mária napja körül, szenvedek leginkább. Arra a fölséges és misztikus gondolatra, hogy az üdvösséges nő az égbe száll, engem valami keserű nosztalgia ragad meg és teljes mértékben érzem nyomorúságos emberi voltomat.

Egy percre hallgattam. S most Lőrinc szólott merengőn, a vállamra sulyosodó kezével a csontomat ropogtatva:

- Igazad van. Mária mennybe szállván, a földön maradt nők semmit sem jelentenek. És valóban nem érdemes élni értök. A minthogy semmiért sem érdemes.

- Ugy hát mittevők legyünk? - kérdeztem aggódva.

Lőrinc megállott s az arcomat szemtől-szembe vonta az ő arcával. Az utcák és terek roppant elhagyatottságban terjedtek előttünk, mögöttünk, körülöttünk és a fák mozdulatlan állottak poros leveleikkel, kiszáradva, elepedve. Szürke fátylak szomorúságában támadt a reggel és mi ketten, így, szemtől-szembe egymással, egészen szürkék lehettünk. Ámde a szintelen hajnalon által langyos fuvallatok siettek s ez úgy tűnt, mint az ébredő nap első lélekzetvétele.

- Ujra meleg lesz, - szólott Lőrinc, - irtóztató meleg. A nap most fűt, fűt huszonnégy órára kegyetlenül. De hát minek panaszkodni? A nagy városnak ifju szépsége van a napfény égő színében, a lángoló szőkeességében. Az utcák élénken kivilágosodnak és bizonyos jelentéktelen foltok, egynémely ház meredő falán, igen különös színárnyalatokban tűnnek elő. A folyó partján is sajátos és szokatlan fényhatások észlelhetők. A ragyogó égboltozat mintegy felfordult a vizekben. A mindenféle párák és ködök, titokzatos füstölgések s egy-egy gránitkocka csillogása az utcán, ugyancsak megfigyelendők és felemlitendők a város nyaráról irandó novellákban. Továbbá az emberi lények is mélyebb értelmű jelentőséggel bírnak, a mint izzadva és gyötrődve az utcákon nyüzsgőnek.

- De hát mért mondod mindezt? - kérdeztem türelmetlenül.

- Én nem tudom. Színárnyalatok, tündöklő foltok, különösen a fogházak roppant falain s a vörhenyes téglák szakadékaiban, az emberek nyüzsgése hőségben és izzó porokban, hidd el, nem érdekelnék engem s az égboltozat, ki sem mondhatom, mennyire untatja a lelkemet.

A karját újra átfonta a vállamon s újra jöttünk előre az utcán. A távoli egek vizéből, nagyon messze, a nap kélt elő, mint egy óriás aranyóra. És mi ketten, rajongón is, de irtózva is, feléje meredtünk.

- A nap, nézzed, milyen különös, - jegyeztem meg halkan.

Lőrinc csendesen helybenhagyta:

- Igen.

Igy jöttünk előre, most már színesen, aranyos párákban. A nap mind szélesbedett és rengeteg arany vérzése előntötte a keleti eget.

- Tudod mire gondolok én? - kérdezte kitünő társam hirtelen. - Ha lehetséges volna, hogy ott messze, annak a csodálatos égi testnek arany-gyümölcse alatt, mely mintha egy roppant tál vérbe szállana alá, ha ott az aranyporokban és tüzekben lehetséges volna egy óriás márvány-

kádat helyeznem el s megfürödnöm benne... Az ereimet, mint régi római barátaim, sorra felválnám, felválnám s ekképpen a nap vérébe belekeverném a saját legszebb véretem. Meghalnék, mint Heliogabalus a skarlát-színek orgiájában, kiömlő szemekkel a napba meredve, a melynek én papja vagyok!

- Lőrinc! Lőrinc! - kiáltottam megdöbbenve és rejtett csodálattal, a mikor kitűnő társam hirtelen kimagasodva, lábujjhegyre feszülve, valami örületes fohászkodásban elepedt a nap felé s mintegy el akart repülni. A mozgása, a formái, a kidagadt melle és elsápadt arca oly különösnek, oly páratlannak és szinte légiesnek tűnt, mintha titokzatos erők bolygatnák és készítenék elő a testét valami nagyszerű elszármazásra...

De ekkor szerencsére, a házam kapujához értünk.

- Jöjj fel velem, - szólottam gyöngéden, - feküdj le, pihend ki magad, Lőrinc...

- Igen... Igen... - válaszolt felocsudva, nagy szomorúsággal. És lassan feljöttünk a lépcsőn az ötödik emeletre. A szobám ajtaja megnyilott előttünk vendégszeretően. És hűvösség volt itten. És az ágyam intett fehérén.

De Lőrinc nem feküdt le, inkább a jó szivarok után keresgélt, megtalálta őket s rágyújtott nagy szakértelemmel. Aztán jött ment a szobában bus szemekkel, s lilaszin füstöket eregetvén, a melyek lassan, a nyitott ablak felé nyultak és elvonultak rajta. Odalenn, magasan fekvő hajlékomnak repkényes erkélye alatt, még mindig aludt az utca, a város, és sem szekér, sem ember nem jött. De szemben velünk, a roppant tér mélyén, a messze terjedő egeknek szédületes magasságában, a nap lángolt nagyszerűn, s ontott vérei kegyetlen patakzásban rohantak szét okrasárga mezőkön. Lőrinc, az ablak nyitott szárnyának támaszkodva, megállott. És fekete fejét derűsen bevilágították a fénynek aranykarikái. A füstök, a kitűnő szivar lilaszin füstjei is a feje fölött vonultak el és néha megakadtak a dus hajakban, mint párafelhő a bokorban. Az olajos szemek, bus tűzökkel néztek felém, és a hangja meglágyult.

- Az imént az utcán, ki tudja mi történt velem... Sajátságos, kifejezhetetlen vágyaim voltak, olyan erős, hatalmas vágyaim, hogy mintegy kiragadtak önmagamból és én deliciózusan megkönnyültem. Ha véletlenül szél jár, kétségkívül elragad magával. Minden a mi bennem van és bennem él, valami kéjes mehanikában kidagadt roppant sebesen s a lelkemet egy kifeszült vitorlának éreztem. Egy pillanatra, a rögtön bekövetkezendő repülés érzetében és varázslatában, én voltam a legkülönb, a legnemesebb és legjobb ember a világon. A nap valósággal vonzott magához, élesen, fenségesen, ellenállhatatlanul. Azt hittem, hogy a következő pillanatban el fogok égni az izzó felületen, de megvilágítva, valami csodaszerű és páratlan tragikumnak borzalmas szépségében... Vajjon mi volt az s mi történt velem? Ha ittunk volna az éjjel...

- Lőrinc, ittunk - erősítettem csendesen és mintegy magyarázatképpen.

De kitűnő pajtásom, az előkelő szellem lenézésével tekintett reám s részvétellel szólott:

- Ej, te nem értesz engem, szegény öregem.

Megfordult s onnan az ablak nyitott szárnya mellől újra a nap felé meredt. Aztán kiment az erkélyre, nézte az utcát, a messze tereket szőke világosságban, hallgatta egy korai szekérnek eltompult zaját a távolságon át. Az erkély repkényén egy-egy sárga levelen végigvonta a kezét s megállott a madaraim aranyháza előtt s nézte a kis madarakat hosszan és gyöngéden. Igen kedves kis madarak valának, mindenféle fajtájú egy tágas, emeletes kalitkában s az emeleteken most reggeli csicsérgés folyt az ébredő élet vidámságában és a színes tollazatok fürödtek, borzongtak a napfényen.

Lőrinc nézte a szép kis madarakat. És élénk pletykájukra, a rövid és gyöngye sipolásukra figyelt, figyelt meghiúsult. Aztán lehajolt hozzájuk, s míg a kis madarak ijedten elültek a vékonyka nádcsál hidakon s a farkukat billegették s a fejüket forgatták, Lőrinc megszólította őket s beszélt nekik a leggyöngyödebb hangon és dédelgető akcentusokkal:

- Édes kis madarak, szegény kis fogoly madarak, de hát mindenki el van fogva ezen a világon... Dőreség volna, ha kicsiny s tiszta szeméitek az embert szabad óriásnak látnák s elremélnének tőle. Én itt, díszes fogságtok előtt, igen ártatlan s igen szerencsétlen fiú vagyok, elzárva, mint ti, bebörtönözve, mint ti, gyötrelmes epedésben nagy utak felé, zöld erdők irányában, a melyeket keskeny ösvények futnak át s elvezetnek, elvezetnek... A múltakról, a messze mezők illatáról, higgyétek el, én is emlékezem, s elvesztett dalos párom ki tudja, hol van s merre repül... Élek, mint ti s nem tudom miért, ámbár dalolok bus verseket néha, rim nélkül ezzel a világgal. A lant csengése e kietlen keretben csak épp oly gyászos és keserves, mint madáré a kalitkában. Az elvesztett örömök utolsó emlékében, a mint feltámad még egyszer és megrázza a lelkünk: meghalni, meghalni volna jó, avagy még jobb, százszorta jobb megérni a megváltásnak részeg harangdongásait és szabadulni, szabadulni, arccal a napnak, a világ felé!... Édes kis madarak, repüljétek! repüljétek!

Felkapta a kalitkát s kimeredt karján a napnak tartotta, magasan, magasan. Az elremült madarak lázas rebbenése támadt, a rohanó testek, a remegő szárnyak meg csapkodták egymást. De az aranyház kapuja már megnyílt akkor.

- Lőrinc! Lőrinc!

Lőrinc nem hallott engem. Az erkély párkányának dőlve, kimeredt szemekkel, mámorosan és büszkén, csak követte a madarak útját s kiáltott utánok gyöngyöden, a lelke minden gyönyörével:

- Repüljétek! Repüljétek!

A pénzverődében.

Szegény Lőrinc, e nagyon érdekes, de teljesen ismeretlen filozóf, a ki nekem hovatovább huszonöt esztendő óta hűséges barátom, e napokban Párisba érkezvén, természetesen felkeresett.

Az alkonyati órákban lépett be a szobámba, a melynek nyugatra néző ablakait a nagy lángok vérzésével öntötte be a leáldozó nap. Itt benn a szobában, mindenütt, vörhenyes volt minden és e nagyszerű világosság mintha az üdvösség koszoruját fonta volna Szegény Lőrinc fészületlen üstöke köré. A fiu szép volt ekkor, az arcának bevilágított halványságában, a nyitott, egy kicsit nyitott ajkával, mely mintegy szürcsölni látszott a megfrissült s fényes levegőt. A szemei is egészen ujaknak tündek előttem, a magok bánatos, lemondó, mindenről és mindenhonnan visszatért tekintetével.

De Lőrinc felém nyújtotta a kezét. Egy percig nézett szótlantul, aztán csendesen mondta:

- Szivart!

És rögtön, még mielőtt szolgálhattam volna, nemes ösztöne kitalálta jobbfejta szivarjaim nedvesség-mentes rejtekhelyét. Lőrinc kinyitotta a szekrényemet s megállott előtte szaglászó orral. Aztán biztos kézzel nyult oda jobbra, a szekrény zugába.

- Nunez Darcia-kabinet, - mondotta szakértelemmel és meglegedetten.

Rágyujtott, a pamlagra feküdt és apró dűnnyögéseket hallatott, a jó-érzés kicsi nyögéseit. Aztán, ocean-lelkének csendes fergetegében, az érzések és gondolatok szárnyrakelő tumultusában, szavakat, mondatokat, nagyszerű, lángoló, óriás kiáltásokat keresett, de nem talált. A füstnek ametiszt-kék csigázásába meredve, egy francia verset szavalgatott:

„Sur votre jeune sein
Laissez rouler ma tête...”

És minden érzése, az egész vergődő lelke felszabadult e sorokban. Csendesen mondta később:

- Verlaine meghalt, te meg élsz! Micsoda igazságtalanság!

Öt esztendeje nem láttuk volt egymást, hát üdvözlésnek ez elég szívélyes volt. De rokon-szenves szavait nem volt időm megköszönni, mert Lőrinc újra szólott:

- Igen, te élsz. Ezt csodálom. Öt esztendeig Algirban voltam, egy egészen kék és egészen ismeretlen faluban, a melyet Blidáhnak hívnak, s a melyet nem szennyez be semmiféle hire a kontinensnek. Hogy élsz, vagy halsz, nem tudtam, nem is gondoltam reád. Ha mégis eszembe jutottál, ha obskuran működő agyvelőm mechanikája mégis feléd terelte egy-egy ostoba gondolatom: ime, úgy sejtettem, hogy eltávoztál már innen és befutottad az utadat. De hát te élsz. Micsoda banális ember is voltál te mindig!

Félénken jegyeztem meg és halkan, mintha sértő szót mondanék:

- Lőrinc, de hiszen te is...

- Már hogy élek?... Tévedsz.

És rövid hallgatás után:

- Én meghaltam volt Tiberius császár idejében, úgy emlékszem a Pontius törvényszéke előtt - ha ez nem anakronizmus. De hogy meghaltam, az tény. A mi szép, nagy és nemes hajtása volt a lelkemnek s az agyamnak, régen elvérzett már. A mi szerelem volt a szivemben, rég elmúlt azokkal a gyönyörű szavakkal, a melyekre ma már senki sem emlékszik. Valaha voltam, s ma

nem vagyok többé. De még honvágyam sincs vissza oda, a hol rengeteg terveim valának egy egész emberiséggel. Meddő, szerencsétlen próbálkozás. Mert az emberiség valóban nagyon ostoba nyáj. Elvezettem a tisztességes legelőre és menten fordult vissza a kellemetlen illatu istálló felé.

De minden keserőség nélkül, kedves tréfákozás hangján mondotta ezt, úgyhogy modulálnia sem kellett, a mikor hirtelen s mintegy konkluzióképen kijelentette:

- Ezt a Nunez Darcia-kabinet-et Heliogabalus is elszihatta volna.

Hirtelen felállott s így folytatta:

- Minden jobbfajtaú érzés kipárologván belőlem, abban a sajátságos lelkiállapotban vagyok, hogy csak a pénznek van szépsége és értéke előttem. Mióta itt vagyok ebben a látszólag gazdag városban, sokat ögyelegtem a Banque de France és a Credit Lyonnais tágas csarnokai-ban, a hol bizonytalan kinézésű embereknek képtelen összegeket fizetnek ki. A Rothschild-bankházban is jártam, csupán azért, hogy lássam, élvezhessem a bankók szinét; azt a halványkéket, mint a svájci patakok vize. És hogy szagolhassam a sok helyütt járt s bizonyos sajátságos illatot nyert papírokat. És a suhogásuk, a percenésük, a mikor megnedvesített ujjakkal egy márványlapra számolja le őket egy közönyös tekintetű pénztáros! Hajdan, lírai verseim és szobaleány-szerelmeim idején, hallgattam így az Operaház foyérjában a selyem-szoknya suhogását. Ámde itt, a bankokban: a Lyonnaisban és Rothschildéknál a pénz már nem szűz. Oda menjünk, a hol születik. Mert a pénz nagyon ledér személy. Nem érintetlen, csak a születése pillanatában.

Elmentünk a Szajna irányában, a pénzverőde palotája felé. Lőrincnek voltak belépő jegyei.

- A cár járt itt - szólott kitűnő barátom, miközben feljöttünk a lépcsőn - de hát vajjon mit élvezhetett ez irtóztató műhelyben?! Ő maga is gyárthat pénzt, a mennyi neki tetszik. Gyárt is, jól teszi. De mi, mi... bennünket becsuknának.

Az első műhelyben voltunk, az ugynevezett Chevalier-teremben. Az új egy- és kétfrankosok születnek itt. Titokzatos és mégis oly egyszerű megjelenésüket elragadtatva néztem, de Szegény Lőrinc vonszolt tovább.

- Ez csak ezüst! - mondotta.

És míg a kedves érc tisztán, üdén, mint szerelmes csengettyű zengett utánunk, ime, a Gladiátor-terembe értünk, a hol az ötfrankosok születnek. Ezek már súlyosan, de azért kimondhatatlan bájjal látják meg a napvilágot és kellemesen koppannak egy hosszú, széles rézlapon. Néztem a Respublika effigiáját rajtuk, az ötös számot és nyultam volna utánuk... de Szegény Lőrinc vonszolt tovább.

- Ez csak tallér - mondotta.

És míg az imádandó tallér kedvesen koppant mögöttünk, hirtelen a Quatre-Soleil teremben voltunk, a hol a tiz- és huszfrankosok nagyszerű megjelenése van...

- Ez arany - mondotta Lőrinc és megállott. És valami pokoli kinnal, valami pokoli kísértésben, ismételte:

- Ez arany.

- Káprázat.

- Érzesz valami fojtogatást a torkodban?

- Érzek.

- Hát a szived ver-e?

- Igen.
- És nem kábulsz egy kicsit?
- De igen.
- És nem érzed magadban a kábultságod dacára valami pompás energiát?
- De igen...
- És nincs hajlamod a felháborodásra e percben, és nagy terveid, nagy álmaid nincsenek?
- De igen...
- Nos hát most egész közel vagy ahhoz, a mit „bűn”-nek szokás nevezni.

Megremegtem, hátráltam, mintegy a tisztességem ösztönében. De az aranyak születtek, peregetek, csengtek és ez olyan volt, mint láthatatlan, mesebeli fehér leányoknak enerválóan egyhangu dalolása: mindig ugyanaz a kóta, egy óriás hárfa egyetlenegy hurjának részeg orgonapontján. E folytonos, állandó, kínzó és gyönyörködtető hang gyötrelmes kéjességében alig hallottam Szegény Lőrinc szavát.

- Itt, itt e gép előtt, történik minden; az egész világot, az egész emberiséget innen dirigálják. Az olajfák már rég elpusztultak, de a gép nem áll meg... Ezekért az aranyakért talán hazudni fognak; ezekért szeretni; ezekért gyilkolni. Micsoda utra indul mindenik; micsoda események felé, a melyeket ő fog provokálni! Micsoda helyeken fog járni, micsoda kezekből micsoda kezekbe! Mennyi harag, gyűlölet, csalfaság és cudarság! És micsoda karrierek! És mennyivel érdekesebb és frappánsabb reflexióim lehetnének még, ha okosabb és ötletesebb ember volnék! De a bölcselkedéshez nem vagyok elég józan e percben. Valami részegség a fejemben és káprázat a szememben s valami cudar rángatózás a karomban: azt hiszem, lopni akarok. Ott vagyok, oh! érzem, érzem, ott vagyok azon a fönséges határponton, a hol műveltség és rezonálás megszűnik és a primitív ember kezdődik. És ha kétségbeesett igyekezettel magamba nézek és analizálni próbálom viharzó érzéseimet, úgy látom s úgy gondolom, hogy nem azért akarok lopni, mintha öt, tíz, ötven vagy száz louis valami boldogságot nyújthatna nekem, hanem tisztára csak azért, hogy lopjak. Ily módon talán nem is tisztességtelenség. De hátha csal az analizisem és mindössze hipokritán áltatom magam vele, hogy száz louist lophassak!... Oh! ha biztosan tudnám!...

De ekkor egy felügyelő közeledett felénk s jónak tartottuk kitámolyogni a teremből.

Egy szellős, zajos, pályaudvarszerű műhelybe értünk; a rézpénzeket gyártották itt. Lőrinc újra megállott; és elnyüve, megviselve tűnt fel, az előbbi kísértés rémes gyötrelmével a szemének resignált tekintetében s a vonásain. És beteges, megmagyarázhatatlan nyugtalanság vett erőt rajta, miközben hirtelen, gyors léptekkel, szinte futva, a kijárat felé igyekezett, letámolygott a lépcsőn, kiért a partra, melynek mozdulatlan, a leáldozó nap fényén kigyuladt égboltozatába nagy véres rózsák milliói estek.

Mire utolértem, ott állott a partnak egy jegenyéjéhez támaszkodva, bémész szemekkel, egy vadonatuji rézpénzre meredve. Semmi kétség... ez onnan került a műhelyből. Nem mertem szólani, sőt bántott, hogy észrevettem a kezében az elcsent pénzdarabot. De Lőrinc hirtelen, mosolyogva eloszlatta a zavarom.

- Ezt loptam - szólott. - Mindössze egy sou, vagyis két krajcár. De a lopás megvan benne.
- Ha már megtetted, Lőrinc, miért nem inkább egy aranyat loptál? - kérdeztem szeliden és meggondolatlanul.

De Lőrinc nem válaszolt. Szótlanul jöttünk végig a parton és mire kiértünk a Concorde terére, hirtelen ránk esteledett.

A menyegző.

Egy agg és tüdővésztes orgona dalolt kinlódón, bánatosan. A megvénült és sikoltó sipok mint a hajó fütyje szóltak.

Valaki azt mondta: egy halászlegény menyegzője. S akkor rögtön bementünk a templomba.

*

Belle Ile temploma egy sziklán áll, egyszerű arccal a világnak. Odabenn, a karcsu hajó mélyén elsárgult gyertyák égnek, a gyermekes oltár közepében. Egy hanyagul beretvált pap működik. És két fiatal teremtés: ember, leány roppant tisztelettel nézik.

Az embernek széles karimájú kalapját izgatott ujjak gyötrik; széles bársony szalagok, mint kacér uszály lógnak le róla. Ez a bretagne-i ünnepi fejfedője. A homloka tiszta a fiatal embernek, S a szemei ragyogók annak a végtelenségnek látásától, mely ott terjed előtte, a hosszú és veszélyes halászás idején. A tenger, a roppant tér, a szédítő távolság ég a szemekben. A fiatal ember szép.

A leány is, a breton mátká, helyre való teremtés. A termete alacsony, szinte törpe. És az alakjának nagyon karcsu, bájosan szüzi rajza, elmosódik és mind gyöngülő, mind olvadozó vonalakat nyer a templom homályában. Miért szép, miért imádandó, miért fenséges ez a halvány leány, fehér főkötővel a fején, a melyről széles mousseline omlik a nyakára, egészen a derekáig? Van tudniillik sok bánat és sok gyötrelme a zöld szemei nézésében. És szunnyadó szikrája a lázongás, a harag tüzének. Miközben a pap működik és a nyelve hegyével sajátos nyalánkságban az ajka végét éri beszédközben, a leány szemének szunnyadó szikrája mindjobban sötétül és egyszerre kihál, elalszik egészen.

Ekkor véget ért a szertartás. Az ifju pár egymásé.

*

És ekkor tudja a fiatal asszony, hogy ez az ünnepség nagy hazugság voltaképen. De ha bántotta e hazugság a rejtelmes szertartás közben, ha a lelke mélyén sirt és lázongott, - mire véget érnek a pap áldásos szavai, már nem lázong többé. A szikra kialudt a szemében.

Egy pillanatra, sőt perceken át, míg az Isten szolgája összeadta őket, valóban felháborodott arra a gondolatra, hogy csak azért lett e rengeteg tekintetű fiúé, hogy annál kinosabban érezze a szakadást, az örök bucsút tőle. Az orgona hangjában, úgy volt, hogy a kéjnek gyászéneke szól és az első csók után el fognak válni végtelen időkre. Ő, az asszony, megmarad a tüzhely mellett; s ő, az ember kivergődik vitorlás naszádján a gyilkos tengerekre.

Ámde később s hirtelen, breton lelke úgy érezte, hogy ez rendén van így. A szerelem és egyesülés ez egyetlen csókjáért, egyetlen öleléséért érdemes volt élni és gyönyörűséges ize megmarad örök sikoltásban a tengernek irtóztató hörgése előtt. Ha a tenger elvette az embert, a nő mégis csak birta hajdan és akkor nincs egymástól mit irigyelniök. És itt, az ocean partján, ebben a sajátságos világban oly természetes, hogy a szép fiukat asszony és tenger megosztják egymás között. Egyetlen csók és egyetlen hullám: ez a breton halász élete és halála.

*

Köveltük a násznépet és láttuk, hogy sir az ifju asszony hazajövet. Ki ismerné e könnyek rejtelmességét? A lemondás zokogása kétségkívül.

A kicsiny házuk mentén állottunk és várakoztunk. A csillagok halványodtak már és a reggel szürke születése volt. A belle ile-i kikötőben felszöktek a vaskos vitorlák a durva árbocokra. A halásznép indult...

És két legény eljött az ifju férjért. Az ablakon kopogtattak csendesen és türelmetlen. És a küszöbön rögtön egy fekete alak jelent meg. És megindult részeg járással a kikötő felé.

Levél Bretagne-ból.

Quiberon kikötőjében szomoru halászok ácsorognak a napban. Itt minden ember halász, bárha ez nem jövedelmező foglalkozás. A tenger kétségkívül rengeteg és a bretagne-i halászok bizonyos szeretetteljes tisztelettel merengenek el a végtelen tükrén. De titokzatos mélységeiből korántsem aranyakat merítenek. Csak halakat, ezüstös pikkelyű szardinákat és aranycsillogású rougé-eket, a melyekért alig vernek fel néhány garast. Egy-egy óriás rák, ha véletlenül a hálóba gabalyodik, ezüst pénzeket jövedelmez. De a rák kerüli a hálót. A ritkább fajtájú halak is közönyösen usznak el mellette. És a halász szomoru.

Alacsony termetű fiuk ezek a bretagne-i halászok, de izmos és szép legények valamennyien. A szemök tekintete őszinte és világos; a nagy távolságok örök szemlélése titkos mélységet vájt bennök. És e mélységek alján, ott, a hol a lélek fészke van, bánatos fény világít. A bretagne-i halász lelke bánatos. Örömeik nincsen e fiuknak és a roppant vizek fölött, csendes éjszakának idején, a szomorúság árnyait látják.

A tenger, a melyből sovány keresetöket merítik, minden pillanatban a haláluk lehet. Sokan elpusztultak erre, Quiberon és Belle Ile sziklái körül. Ámde e gyilkos helyeket nem sértegetik otromba szavakkal; ha eljönnek, ott azokon a vidékeken, a hol társaik a mélységekbe fultak, nem is káromkodnak. A lelkök bus, ennyi minden. És a mi a haragjuk, elkeseredettségek lehetne, csendes bánatban olvad fel. A bretagne-i halászok szomoru fiuk.

Szeretőik vannak-e? Egyik másik feleséges ember, gyermeke is van. De a többség egyedül él a világon. Itt, a tengeren s a partokon, csodálatos dolog, de nincs sem szerelem, sem barátság. A szívek ragaszkodását a tenger köti le. A szerelmi éjszakák boldogsága muló és nevetséges mámor a nagy vizeken töltött éjjelek gyönyörűsége mellett. Ebben a nagy kéjben meg lehet találni édesen gyötrő izét a halálnak. Asszony, leány csak tréfaság itt.

Talán ez nincs helyesen, de hát így van mégis. A bretagne-i halászok mintegy elszakadtak a földtől, mely idegen és közönyös előttük. Mindattól, a mi örömet nyújthat, rég ideje, hogy elbucsuztak, s már az első lapátforgatáskor. És veszélyes életmódjuk, szegény létük a hullámok szeszélyében, eltiltotta őket szerelemtől, barátságtól. Egyik másik, ha mégis megnősül, oly szomoru, oly szomoru a lakodalom vigassága. Az e fajta menyegzőkben a kéjnek lélekharangja szól.

És valóban tragikus ünnepek ezek a breton menyegzők, a melyekhez a halálnak több köze van az életnél. Legény, leány egymásé lesznek az egyetlenegyszer lobbanó kéj csöndes örömében. Egyszer nagyon szeretnek, s azontul is e gyönyörűség emlékéen élnek. Mert ritka dolog, ha a gyönyörűség meg-megismétlődik... Már hajnalkor, az ifju férj a tengernek megy és ha napestére nem tér vissza, úgy hát soha többé...

Lehet, hogy az exaltált lélek tulozza mindezt és tragikus szépsége a bretagne-i halászéletnek nem él csak a gondolatomban, a maga halvány és bánatos világával, mint a jelzőtorony derengése alkonyatkor, a mikor színes csillaga megszületik. Egyébként is könnyen elviselhető fájdalom az, a melyet nem kísér bizonyos gyötrő gondolkodás... mert a szenvedés nem él és nem szélesedik ki, csak azokban a képzetekben, a melyeket alkotunk felőle.

A bretagne-i halásznép, ki tudja, vajjon nem-e tengődik bizonyos boldog öntudatlanságában az élete minden szomorúságának. Ha a lelke bus is, ha a tekintete bánatos is, talán fogalma sincs arról, a mi által és a miben szenved, minthogy ezekről nem is gondolkodik. Ámde teljesen tudatlanul, az egyszerűség, az együgyűség szépségében törékeny naszádjá elhagyja a partot és csendesen uszik az ismeretlen végzet felé.

És ez elindulások percében megremegtető dolog elképzelni a bánatos halászok mellett a boldogok, a nagyok és gazdagok családját, mert hiszen gazdag és boldog emberek is vannak. Ijesztő fogalma támad ilyenkor az embernek mindarról, mi képtelen igazságtalanság van a földön, a nélkül, hogy ebből haszna támadna valakinek. Miért oly kinos, oly gyötrelmes a halász-élet és miért fenyeget örökkön a halál rémségével?...

Gyakran nézem kora reggel a halászok indulását.

Egy egész raj bárka egymás mellett és a durva árbocokra felszökik a gyapotvitorla.

Egy keveset eveznek a halászok és hosszú sulyos evezők érik csendesén a vizet. És míg felkavarva tovaomlik a víz, tündérkéek színjátéka van. Fönn, a világító torony a maga zöld csillagát mutatja.

És a hajnal félhomályában, a tiszta levegőben, bárka, vitorla, finom rajzban tűnik fel, kecses profilját, mintha ollóval vágták volna.

De semmi zaj és nem énekelnek. A nagy vitorlák, békés kísértetek módjára, csendesén távolodnak a vízbe mártott barna uszályokkal, a melyekben rémes árnyékuk kíséri őket. Nagyon magasan a hajnal csillaga ég oly szeliden, oly enyhén s biztatón.

De a halászok nem néznek feléje. Az evezőket bevonják, mert kiértek a révből a tenger kezdetére. A vitorlák mindinkább távolodnak s hirtelen eltűnnek.

De ha gyorsan virrad, néhány percre újra láthatók s immár messze, a végtelen ölén.

Játékosok karácsonya.

Künn a világban rendületlen emberek vidáman kártyázzák át karácsony éjszakáját. A csillagos égbolt alatt vándorló mágus-királyokat a zöld posztón pillantják meg a kártyalapok figuráiban. És a születés titokzatos éjszakáját, valami boulevardbeli klub erkélyéről nézik izzadó homlokkal. A játék a legszebb örvény, az asszonytól is vonzóbb. Isteni heteirákat meg lehet unni, de a játék gyönyöre olthatatlan.

Igaz, hogy a kik odafönn kártyáznak, már mindenfelől elszakadtak. Rendületlen és zord titánok a szenvedély izzó melegében, a kik ugyyszólván visszavonhatatlanul leszögezték az életüket bizonyos gépies formákhoz és kézmozdulatokhoz és a lelkeket odaadták annak a fojtogató epekedésnek és zamatos szédületnek, a melylyel öntudatlanul a végzetők rejtélyét kutatják. A mit ők játszanak, a formátlan bakk, vagy a stilusos trente-et-quarante, már nem is a játszma ostoba vagy ötletes változatát bontogatja előttük, mint valami monoton muzsika az egyforma melódiát. De az egész létüket nyújtja, a melyet megostromolnak és rést nyit a sorsuk éjszakáján: egy-egy point, egynémely fordulat, egy véletlen, egy különös s meglepő momentum békén örökös csillagzatukat világítja meg. A mit a nagy világból ki lehet érezni, ott fogják föl s ott szürcsölgetik játékközben. S a mi titkot rejteget a lét, azt ők mind látják megfejtetten a hideg és forró valóságok felcsillámlásával, mint a hogy valami megtépdessett selymen át pillantja meg az ember egy asszonyi kebel meztelenségét. A mikor kártyáznak, élnek. S a mikor nem kártyáznak, alusznak.

Mégis, olyankor karácsony tájékán a foglalkozásos játékos - mert hiszen csak erről lehet beszélni - néhány órára visszatér a közönséges halandók szférájába s bárha a külvilággal való érintkezésben parányi öröme se telik, mégis felveszi a jármot, békén megadja magát ama bizonyos karácsonyi konvencióknak, holmi ajándékvásárlásnak, ünnepélyes vacsorázásnak, a mi majdnem annyira deranzsálja, mint egy hirtelen betegség. Az utcák kéklő tündöklését, a családi tüzhelyek felkészülődését, az ünnep lappangó hangulatát s ambiáns illatát mint valami nagy tévedés s naiv emberi ábránd hivságát pillantja meg. Az égő karácsonyfa a bohókás fantazmagóriák vagy tűzveszélyes kimérák gondolatát kelti fel benne. A pislogó gyertyákon egy cigarettára gyujtana. S némi meghatottsággal önmagán sajnálkozik, hogy e világba tévedt, a hol a felesleges s lehetetlen megváltás kártyavára - mert a képzelein is a játék lebeg át - az emberi önzésen és gyávaságon épül.

„Seigneur, ne vous en occupéz de moi,” - őt a megváltás legreálisabb malasztja sem csálhatná elő s vonszolhatná ki izzó világából. A vétek és bűn tekintetében is megvannak a maga fixa ideái. A játékos tudja, hogy szíve van, a kártyások a legjobb emberek a világon. A szenvedélyök lényege istenhez való ragaszkodás. Bizonyos fensőbb és mindenható erő imádatában szárnyalnak fel a legmagasabb emóciókig s a szemök tekintetében gyakran hoznak le egy sugárkát a mennyek kéklő ragyogásából.

Ők szeretnek! S ha bizonyos kései bölcselők, elkérgesedett bourgeois-ák, az emberi gonoszság osztályába gyömöszölték a verejtékező kártyavetőket, ez csak a tudományos rendszer átka, az aranzsáló bolond pedantériája. A nagy világon minden szanaszét van, szabályok és methodusok nélkül s csak a fajbéli összetartozás vagy ellentét zord ösztöne dübörög a homályban, mint valami rettenetes gép egy gyárműhely mélyén. A vétket még senki sem definiálta s a legsúlyosabb váddal szemben az élet a legnagyobb mentség. A legnagyobb bűnösök a legártatlanabbak.

Mire való mindez? - tűnődik a játékos a párisi utca erdőzugásában. Idegenkedve s fanyarul néz bele az emberáradatba, mely érzéktelenül ragadja tova s mintegy körülpárolgatja ellen-

séges érzésekkel. A mi itt van s a mi itt történik, kesernyés haraggal tölti el a lelkét. Az összes ismeretlenek, a kik itt rugaszkodnak körülötte, gyűlölik őt s ő viszontgyűlöli őket. Emberi formájok az éktelen tolakodásban állatiassá torzul s a nők oly sajátságosan kigyóyszerűek, a mint hajlékony testtel tovasiklanak a fekete tömegben.

A nők! Szó sincs róla, bizonyos minimális gyönyöröket ők is adogatnak és egészen különleges zamatjuk van, mely másol fel nem lelhető. De az öröm, ha nyujtják, csak részleges s a legnagyobb kék percében is rejtelmes sphinxek maradnak. A nő hazudik, a kártya igaz. S az ébredés belőle még egyre az álom folytatása.

S vajjon miért, hogy mégis a nők játszszaik karácsony estéjében a legelőkelőbb szerepet? Voltaképpen minden értők történik. Az ünnep ürügy az ő exaltálásukra. Holott ez éjjel egészen nyomorultak. Az általános fellendülésben csak épen azt nyujtják ők, a mit egyébkor. A sikolyuk siralmas banalitása a régi dalt ismételteti. A szárnyalásukról tudjuk hova visz s hova hajít vissza. A létünk minden sivárságát meztelen formáik elének bontogatja. S ők okozák, hogy voltaképpen zokognunk kellene karácsony éjszakáján.

A játékosnak is van egy nőismerőse. Egyetlen egy ismerőse a világon. Mert a családját nem frekventálja. Homályosan és bizonytalanul jelennek meg előtte a legismertebb koponyák, bős rokonai a kandalló körül, vagy valamelyik divatos korcsma asztalánál. Őszinte megvetése nyugodtan feléjük kóvályog, mint egy vastag füstfelhő. Mindössze annyit tud róluk, hogy e szent estén agyontömik magukat mindenféle zsíros falatokkal, az obligát marennervesekkel s libamájpástétomokkal. A végsőig inni fognak, mint a hajótörött. Viszont a nőismerősenek egy bokréta virágot küld. Nem is tudja micsoda virágot. Egy csöppet bosszantja, hogy valami tubarózsaszerű illat maradt az orrában. Egy percig gondol arra, elmegy vacsorálni a hölgyhöz. Már este van. S ő voltaképpen egészen egyedül van. S a mint jön, jön az utcán, egy csöppet álmatag és ingatag, valakivel találkozni szeretne. Egészen öntudatlan, valakit vár, valakit keres, voltaképpen nem tudja kit, csak amugy valakit. Valami romantikus idegent, egy árnyat, egy bolondot, valakit, a ki olyan mint ő, a ki hasonlít rá, valakit, senkit, egy kártyást!

Változatok a feledésről.

Vannak órák, a melyekben az ember állomást tart a saját életénél. Mi állítja meg az embert? Egy hangulat néha, egy jól égő szivar, vagy egy hasztalan keresett cigaretta, egy nyári est melankoliája a város valamelyik utcája fölött, a melyen a még fel nem gyújtott gázlámpák mintegy bele vesznek a szürkességbe. Máskor meg a bánat állít meg, bizonyos ismeretlen és meghatározhatatlan fájdalom, mely mintha rajtunk kívül volna s hordaná a lelkünk, mint gyümölcsöt magán... És ekkor érezzük, hogy meg kell állanunk, érezzük forrón, majdnem kéjesen és nincs vágyunk és nincs epedésünk, csak az, hogy megálljunk és megmaradjunk, önmagunknál. Sajátságos és édes honvágy önmagunkhoz, míg úgy érezzük, hogy el vagyunk veszve a világon; sajátságos és édes visszatérés önmagunkhoz, míg úgy érezzük, hogy soká távol voltunk magunktól. És akkor megállunk. És akkor rendesen este van. És akkor látjuk a kis állomást, a kis falusi állomást, magányosan, szomoruan, néhány pislogó mécses világában, míg csendesen esik rá az eső. És azt is látjuk és azt is érezzük, hogy nincs az állomáson senki, egy árva lélek. Csak a mi lelkünk.

Nagy csend. Halk csilingelés mindössze, de folytonos, makacs, majdnem ijesztő. Ez olyan mint a lelkiismeret... Az eső csendes esése, egy-egy vastagabb csepp tompa koppanása nem jelent egyebet szomorúságnál. De az apró mécsesek, itt elől s ott távolabb, az alvó és láthatatlan falu házaiból küldve felénk a magok bágyadt tekintetét, ezek a mi emlékeink - az egész alvó falu. Kivehetetlen és elveszve az estében, ime ez volt az életünk.

És akkor csendesen, megilletődve, visszanézünk a mécsesekre, megbámuljuk a sötét falu világos ablakait. Holott olyan kevés köztük világos! Egyszer, hajdan, minden ablak kigyulladt volt, az egész falu világos volt. Ma már hiába keressük a meghalt dicsőségét. Persze az idő, az idő... évről-évre meg-megsápadt a fény és egy nap végkép elhalványult. A gyermekkorunkból nem maradt semmi, csak egy nagy sajnálkozás. Istenem, miért nem tudtuk akkor, hogy gyermekek vagyunk és hogy boldogok vagyunk! Miért nem tudtunk örülni annak, hogy nem vesztettünk el semmit, a mikor az eltörött játékszerünket sirattuk! Miért voltunk annyira ostobák, annyira öntudatlanok, hogy most nem is hisszük, hogy voltunk...

És ime ez a gyermekkor, a gondtalanságunk és gyönyörűségünk soha le nem irt költeménye, a legfényesebb és legderültebb tájkép lett a legsötétebb. És emlék nélkül, csillogás nélkül, öröm nélkül, úgy hat mint valami nagy értelmetlenség. Még siratni sem tudjuk, gyászolni sem tudjuk, mert fogalmunk sincs róla, hol van a sirja, hol van eltemetve?... És sajnálkozást csak az okoz, hogy a saját gyermekéletünk, mintha nem is tartozna reánk. Valamikor boldogok lehettünk és nem tudjuk, hogy mikor. És valaki boldog lehetett és nem tudjuk kicsoda. Még egy lepkére sem emlékszünk, arra, a szegény kicsi lepkére, a melyet bizton elfogtunk és megkinoztunk... Semmi, semmi sem maradt és a mikor mégis egészen biztosan tudjuk, hogy gyakran sirtunk gyermekkorunkban, csak onnan van, hogy a később ontott könnyek ize régtől fogva ismerős előttünk. És jól esik kinezni magunkat, aggódva, vajjon az egész „gyermekboldogság” nem-e hazugság voltaképen? Mert ma, már későn az életben és messze az országutján, nem találkozáva csak a gyötrelmek keresztfaival, szegény meggyötört lelkünk hitetlenné lett mindazzal szemben, a mit közönségesen boldogságnak nevezünk. Oda jutottunk, olyan messzire jutottunk, hogy nem látjuk többé régi éveink boldog tündérvárát. Pedig hiába, ez ott volt, ott állott a láthatáron, nemesen és nagyszerűen, mintegy a szivárvány glóriájában... Valami tűzvész pusztította el és nem maradt belőle semmi, még egy tenyérnyi hamu sem maradt...

*

Későn az életben... Ijesztő, mennyit éltünk már s milyen messzire kerültünk! S míg nézünk vissza a mécsesekre, úgy tetszik: mindjobban elhalványulnak... Sápadtan, szétromboltan, egy-egy keserves foszlány formájában jelennek meg előttünk mult életünk nagy eseményei, nagy örömök, nagy fájdalmak, eltompultan, halkan, mintegy gyászfátyol alól... Akkor, régen, a mikor üdék valának, a mikor találkoztunk velük, olyan fontosaknak tündek és egész lélekkel hittünk az értékükben. Ezen, vagy azon a napon úgy gondoltuk: az örökkel találkoztunk, az életünk mélyét éljük, leszállottunk mintegy a saját létünk fenekére. Nagy, végtelen pillanatok valának, a melyekben nem voltunk elszórva, elveszve valahol és nem voltunk parány többé... De egy egész nagy központ élt bennünk, egy egész centrum voltunk, egy egész nagy világ és minden miértünk volt és minden körülünk forgott. Oh ezek a mély és széles percek hova lettek s mi maradt utánuk? Egy kevés emlék, mely elrongyolva és szintelen ma még él ugyan, de holnapra már el van jegyezve a teljes feledésnek, valami érzéské talán, bizonyos enyhén keserű meghatottság, a melyen által egész öntudatlan, egészen akaratlan önmagunk felett érzünk sajnálkozást. De hát hogyan tudtunk hinni mindannak, a minek az emléke lim-lomhoz hasonlít!... Nagy fájdalmak, nagy örömök, vajjon valóban nagy fájdalmak és nagy örömök valának, ha el tudtak mulni nyomtalan és mindössze egy sápadt mécses ég utánok?... A nagy megrázkódtatásokból, a nagy nyomorokból, szerelmek nagy boldogságából úgy kerülünk ki, hogy a mi szivünk élvezte vagy nyögte őket és ime, úgy nézünk vissza reájuk, mintha nem mi lettünk volna. Pedig a lelkünk egy darabja lemorzsolódott s míg ez nem jut az eszünkbe, mintegy idegenek lettünk önmagunk előtt...

*

És épen ez készlet a megállásra és épen ez az ellenállhatatlan... Valami szilaj gyönyörünk van konstataálni, hogy az időn által elvesztettük magunkat, és az életünk ragyogó kincseinek koldusai vagyunk. Valami elbódító, bánatos kéjesség, hogy ezek a ragyogó kincsek kimérák voltak, míg azt hittük, hogy birjuk őket és szorongatjuk a karjaink között. Hogy örvendeni tudtunk egy virágnak, a melynek elhervadt szirmait rég elsöpörte a szél; hogy hittünk szépségben, hűségben, érényekben és bűnnek neveztük mindazt, a mit mások a kedvünk ellen tettek... Hogy tudtunk kacagni nyári hajnalokkor és zokogni az őszi alkonyban, mikor valahonnan a látatlanból harangszó csendült... Hogy örökről-örökre megcsalattunk, odadoztunk magunkat lázas hazugságoknak, vad s fuldokló szeretői voltunk elillant lidérctüzeknek... És akkor itt, az állomáson, a fájdalmasan pislogó tüzekben, a saját lelkünk ég és hamvad el. Egy-egy emlék az életünk egy-egy máglyája. De miért s hogyan éghet el ez az élet, a mikor az emléke semmit sem jelent?

*

Éltünk s az életünk, míg visszafelé semmit sem jelent, csak előre mutatja az utat, előre a halálhoz. Bizonyos percekben el tud menni az ember a méltósága és nemessége határpontjáig s egy csendes, szomorú pillanatban, szelidséggel és megadással megpillantja azt a kopár és bánatos teret, a melyen még végig kell jönnie a néma alkonyatok enyhe és szép világában. Egészen egyedül, egészen elhagyva, mintegy önönmagát érti meg az ember s ez ama nagy és fönséges pillanat, a melyben egészen közel kerül önmagához. Szegény szivünk megérti ilyenkor, hogy az életünk, az örök emlékezés látszata alatt, nem volt egyéb örök feledésnél, a legkedvesebb emlékünknél is, a legdrágább emlékünknél sem egyéb a legdrágább dolgunk temetkezésénél. És ilyenkor mindaz a miért az életet szépnek és imádandónak láttuk, mindaz a mi kergetett, hajszolt, megörvendezettett és a könnyeinket vette, mindaz a mi boldogság és fájdalom volt, - egy általános illúzió csalóka képjátéka lesz. Még egyszer központtá leszünk ilyenkor, a mely körül nem forog semmi. Afféle elhagyott régi pályaudvar, a hol vonat nem jár többé, s vén falai csendesen arra várnak, hogy lerombolják őket... Egyszer, innen, a nagy világnak lehetett menni... ma se ki, se be...

Oh kárpótlást találni mindazért a mi szép volt és ma már el van felejtve, vigaszt találni és megkönnyebbülést, ime ez lehetne minden fájdalomnak kedves és szelid megoldása. Ámde az emlék nem nyújt kárpótlást és inkább eltűnt szépségek sirfeliratának tűnik. A szava, a hangja, a formája rideg melankoliájával csak még fokozza a szenvedésünk, megveszteget és megcsal. Ki ne látná az emlék szomorúságán keresztül még bánatosabbnak, gyötrelmesebbnek a mi gyötrelme volt hajdan? És ki ne látná szebbnek a mi szép volt, édesebbnek a mi édes volt? Az a fehér asszony, a ki szeretett s a kit szerettem, a letűnt nap fénytengerében emelkedik, a maga örökre elvesztett silhouette-jével. Nincs csoda és nincs álom, mely szebb, mely ragyogóbb lehetne, a vele töltött időknél. Egy-egy szava, a melyet egy régi kertben ejtett, este, holdvilágnál, míg epedtek az érzéki rózsák s valami lágy zengés szólott nagyon messziről. Egy könnye a szeme szélén, egy kézszorítása... Oh mindez már-már felismerhetetlen, mert mindez nem így volt és nem így történt... Még hat ugyan reánk, még megállít, még megejti a szívünk, az elfelejtett s elvesztett gyönyörök csendes és forró gyötrelmével... De aztán mind jobban-jobban belesüpped az alvó falu sötétségébe, a mécses pislog és kialszik. És akkor mindaz, a mi a vérünk lázában égett, a mi a lelkünk, minden vágyunk, minden epedésünk, minden szenvedélyünk volt, már csak úgy hat mint egy szürke költemény, régi és kiapadt forrásokról, a melyek üres méhét sárga repkény futotta be...